

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ
ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΤΑ ΕΜΦΥΛΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΣΤΑ ΚΛΑΣΣΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΑ
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ**

Μιράντα Τσούτσουρα

Επιβλέπων/ουσα:

Δρ. Ζωή Νικηφορίδου

Μέλος ΔΕΠ, Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Πρόεδρος τμήματος

Ιωάννινα, Σεπτέμβριος, 2026

GENDER STEREOTYPES IN CLASSIC AND MODERN FAIRYTALES

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Ιωάννινα, 18/9/26

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων /ουσα

Νικηφορίδου Ζωή,

Μέλος ΔΕΠ, Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Πρόεδρος τμήματος

2. Μέλος επιτροπής

Καινούργιου Ελένη

Μέλος ΔΕΠ , αναπληρώτρια καθηγήτρια

3. Μέλος επιτροπής

Νάτσης Αντώνης,

Μέλος ΕΔΙΠ

Ο/Η Πρόεδρος του Τμήματος

Υπογραφή

© Τσούτσουρα, Μιράντα, 2026.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Τσούτσουρα, Μιράντα

Υπογραφή

A square image showing a handwritten signature in black ink on a light background. The signature is stylized and appears to be the name 'Miranta Tsoutsouira'.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα πρωτίστως να ευχαριστήσω την υπεύθυνη καθηγήτρια της πτυχιακής μου κυρία Νικηφορίδου καθώς χωρίς την βοήθεια της δεν θα γινόταν να ολοκληρωθεί. Έπειτα την οικογένεια και τους φίλους μου καθώς, η στήριξη τους ήταν πολύ σημαντική.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία μελετά εικονογραφημένα παιδικά βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας 4 με 5 ετών , μέσα από την οπτική του φύλου. Ειδικότερα, η έρευνα εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η θηλυκότητα, στα στερεότυπα που τη συνοδεύουν και στους κοινωνικούς ρόλους που συνδέονται με αυτήν, εξετάζοντας ένα σύνολο βιβλίων που προέρχονται από την βιβλιοθήκη του πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Η εργασία εξετάζει πως οι γυναικείοι χαρακτήρες και τα αρχέτυπα μετακινούνται από το κλασικό παραμύθι στο σύγχρονο εικονογραφημένο βιβλίο, με κεντρικό άξονα την Σταχτοπούτα του (Grimm, Wilhelm, Μάρρα, Ειρήνη, 1997) και την κοκκινοσκουφίτσα (Κοκορέλη Αργυρώ, 1975) αλλά και την στρογγυλοσκουφίτσα,(Μάρα Μοίρα, 2004).και την πριγκίπισσα δυσκολούλα (Ευγένιος Τριβιζάς, 2008). Το κύριο αντικείμενο της μελέτης αφορά τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται οι χαρακτήρες στην παιδική λογοτεχνία, τόσο μέσα από τις παλαιότερες θεωρητικές και αφηγηματικές προσεγγίσεις όσο και μέσα από τις σύγχρονες μορφές του εικονογραφημένου βιβλίου. Στο θεωρητικό μέρος επιχειρείται μια συστηματική παρουσίαση των βασικών εννοιών και όρων που σχετίζονται με την ανάλυση της πλοκής και των λογοτεχνικών θεωρήσεων, ώστε να διαμορφωθεί ένα σαφές και ολοκληρωμένο πλαίσιο μελέτης. Η εργασία, μέσα από τη θεωρητική ανάλυση και την ερευνητική προσέγγιση, επιδιώκει να αναδείξει τη σημασία της παιδικής λογοτεχνίας ως πεδίου όπου αποτυπώνονται κοινωνικές αντιλήψεις, αξίες και στερεότυπα που αφορούν το φύλο. Η μελέτη των χαρακτήρων και των αφηγηματικών δομών στα εικονογραφημένα βιβλία προσχολικής ηλικίας συμβάλλει στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ταυτότητας των παιδιών και τη στάση τους απέναντι στην ισότητα. Μέσα από αυτήν την οπτική, η εργασία υπογραμμίζει την ανάγκη για κριτική και συνειδητή επιλογή παιδικών βιβλίων που προάγουν την αποδοχή, τη διαφορετικότητα και την κοινωνική ευαισθησία.

Λέξεις κλειδιά: κοινωνικό φύλο, έμφυλοι ρόλοι, παραμύθι, στερεότυπα.

ABSTRACT

This study examines illustrated children's books addressed to preschool-aged children through the lens of gender. Specifically, the research focuses on how femininity is represented, the stereotypes associated with it, and the social roles connected to it, analyzing a selection of books drawn from the university library. The study explores how female characters and archetypes shift from the classic fairytale to the modern picture book, with central examples including *Cinderella* and *Little Red Riding Hood*, as well as *Round Hood* and *Princess Trouble*. The main objective of the research is to investigate how characters are portrayed in children's literature, both through earlier theoretical and narrative approaches, and through contemporary forms of the illustrated book. The theoretical section provides a systematic presentation of the key concepts and terms related to plot analysis and literary theories, aiming to establish a clear and comprehensive analytical framework. Through theoretical analysis and research, the study seeks to highlight the significance of children's literature as a field where social perceptions, values, and gender-related stereotypes are reflected. The examination of characters and narrative structures in illustrated books for preschool children contributes to understanding how literary representations influence the formation of children's identities and their attitudes toward equality. From this perspective, the study emphasizes the need for critical and conscious selection of children's books that promote acceptance, diversity, and social awareness.

Keywords: gender, gender roles, fairytale, stereotypes.

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	Error! Bookmark not defined.
Δήλωση μη λογοκλοπής.....	Error! Bookmark not defined.
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	Error! Bookmark not defined.
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	Error! Bookmark not defined.
1 Θεωρητικό πλαίσιο του φύλλου, των κοινωνικών ρόλων και της παιδικής λογοτεχνίας.	Error! Bookmark not defined.
1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΦΥΛΟΥ (SEX VS GENDER)	Error! Bookmark not defined.
1.2 Κοινωνικοί ρόλοι και έμφυλα στερεότυπα	Error! Bookmark not defined.
1.3 ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ	Error! Bookmark not defined.
2. ΟΙ ΕΜΦΥΛΟΙ ΡΟΛΟΙ ΣΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ...	Error! Bookmark not defined.
2.1 Χαρακτηρίστηκα των λαϊκών παραμυθιών	Error! Bookmark not defined.
2.2 ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ ΣΤΑ ΛΑΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ.....	Error! Bookmark not defined.
2.3 ΟΙ ΑΝΔΡΕΣ ΣΤΑ ΛΑΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ.....	Error! Bookmark not defined.
2.4 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΛΑΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΜΕ ΕΜΦΥΛΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ.....	Error! Bookmark not defined.
3 ΟΙ ΕΜΦΥΛΟΙ ΡΟΛΟΙ ΣΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ	Error! Bookmark not defined.
3.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ... Error! Bookmark not defined.	
3.2 ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΡΟΛΩΝ	Error! Bookmark not defined.
3.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ.....	Error! Bookmark not defined.
3.4 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΠΟΥ ΑΠΟΔΟΜΟΥΝ ΤΑ ΕΜΦΥΛΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ.....	Error! Bookmark not defined.
4. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	Error! Bookmark not defined.
4.1 ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ.....	Error! Bookmark not defined.
4.2 Η μετατόπιση των κοινωνικών αξιών από την παλιά εποχή μέχρι σήμερα μέσα από τα παραμύθια	Error! Bookmark not defined.
4.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	Error! Bookmark not defined.
4.4 Περιορισμοί της έρευνας.....	Error! Bookmark not defined.
4.5 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	Error! Bookmark not defined.
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	Error! Bookmark not defined.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΣΔΟ.....Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας

ΠΙ.....Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διαδικασία κοινωνικοποίησης αρχίζει ήδη από τα πρώτα στάδια της παιδικής ηλικίας, περίοδο κατά την οποία τα παιδιά διαμορφώνουν συμπεριφορές, αξίες και έμφυλους ρόλους που θα τα συνοδεύουν στην ενήλικη ζωή. Στο πλαίσιο αυτό, η λογοτεχνία, είτε μέσα από την αυτόνομη ανάγνωση είτε μέσω της αφήγησης από ενήλικες αποτελεί έναν από τους πιο καθοριστικούς μηχανισμούς συγκρότησης της παιδικής ταυτότητας. Τα παιδικά βιβλία και ιδιαίτερα τα παραμύθια προσφέρουν πρότυπα χαρακτήρων, σχέσεων και κοινωνικών καταστάσεων, τα οποία λειτουργούν ως συμβολικά μοντέλα μέσα από τα οποία τα παιδιά στοχάζονται τις πράξεις τους, τις συναισθηματικές τους αντιδράσεις και τις αξίες που υιοθετούν, (Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. 1988).

Η παιδική λογοτεχνία, ως πολιτισμικό προϊόν, δεν περιορίζεται στη ψυχαγωγική της διάσταση· συμβάλλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση αντιλήψεων γύρω από το φύλο, την κοινωνική συμπεριφορά και τους ρόλους που θεωρούνται «κατάλληλοι» για αγόρια και κορίτσια. Μέσα από τις αφηγηματικές δομές, τις εικονογραφήσεις και τις επαναλαμβανόμενες στερεοτυπικές αναπαραστάσεις, τα παιδιά εκτίθενται σε συγκεκριμένα πρότυπα θηλυκότητας και αρρενωπότητας, τα οποία συχνά αναπαράγουν παραδοσιακές, πατριαρχικές αντιλήψεις (Μαραγκουδάκη, Ε. 2005). Έτσι, η λογοτεχνία λειτουργεί ως πεδίο όπου τα παιδιά όχι μόνο μαθαίνουν να αναγνωρίζουν κοινωνικούς ρόλους, αλλά και να τους εσωτερικεύουν, επηρεάζοντας την ανάπτυξη της προσωπικής και έμφυλης ταυτότητάς τους.

Είναι αποδεδειγμένο ότι ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται τα φύλα στην παιδική λογοτεχνία επηρεάζει ουσιαστικά την αντίληψη των παιδιών. Οι έμφυλοι ρόλοι, αν και αποτελούν βασικό στοιχείο κάθε πολιτισμού, διαφοροποιούνται ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο· γι' αυτό είναι σημαντικό οι μαθητές να αναγνωρίζουν αυτές τις διαφορές και να αποφεύγουν την αναπαραγωγή στερεοτύπων. Η παιδική λογοτεχνία, ιδιαίτερα όταν συνοδεύεται από κατάλληλες δραστηριότητες, μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση στάσεων απέναντι στο φύλο, ενώ τα εικονογραφημένα βιβλία ενισχύουν την ανάπτυξη της έμφυλης ταυτότητας. Όταν όμως αναπαράγονται σεξιστικά μοτίβα, όπως η στερεοτυπική απεικόνιση επαγγελματιών, ενδέχεται να περιορίζονται οι ευκαιρίες και να διαιωνίζονται σχέσεις ανισότητας (Κανατσούλη 2000).

1 Θεωρητικό πλαίσιο του φύλλου, των κοινωνικών ρόλων και της παιδικής λογοτεχνίας.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αποσαφηνισθούν κάποιοι βασικοί όροι και λέξεις κλειδιά, που θα μελετηθούν εκτενέστερα στα επόμενα κεφάλαια που θα ακολουθήσουν. Θα δούμε τις διαφορές του βιολογικού και του κοινωνικού φύλλου, τα έμφυλα στερεότυπα και οι κοινωνικοί ρόλοι και πως αυτοί καλλιεργούνται και τέλος το τι είναι η παιδική λογοτεχνία και πως όλα αυτά συνδέονται.

1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΦΥΛΟΥ (SEX VS GENDER)

Το βιολογικό φύλο (SEX) είναι οι βασικές διαφορές στην ανατομία, τον ψυχισμό και τις σωματικές και πνευματικές δυνατότητες. Επιπλέον από τις ανατομικές τους διαφορές οι άνθρωποι οφείλουν να καθοδηγούνται από αυτές, ώστε να εκπληρώνουν τον φυσικό τους προορισμό ο οποίος, έχει άμεση σχέση και υπαγορεύεται από την ανατομία τους (Μπούνα 2019).

Το κοινωνικό φύλο (GENDER) είναι ο τρόπος που ‘‘υποχρεούνται’’ να συμπεριφέρεται κάποιος ανάλογα με το φύλο του. Υπάρχουν δηλαδή ορισμένα ενδιαφέροντα και υποχρεώσεις που είναι αρμόζοντα για τους άνδρες και τις γυναίκες όλα αυτά τα ορίζει η ίδια η κοινωνία. Με αυτόν τον τρόπο αναπτύσσεται μια προκαθορισμένη νοοτροπία και αντιλήψεις που διαμορφώνουμε και έτσι, περιμένουμε συγκεκριμένες συμπεριφορές από κάθε φύλο αλλά και προσδοκίες που έχουμε για αυτό (Turner,1998). Λόγο της κοινωνικής ασυμμετρίας όμως υπάρχει και κατά έθιμο σχέση ιεραρχίας ανάμεσα στη σχέση αρσενικού και θηλυκού (Γκασούκα, 2013). Το συγκεκριμένο ιεραρχικό σύστημα όπως και κάθε άλλο εμπεριέχει ορισμένους μύθους αποδίδοντας κοινωνικά χαρακτηριστικά σε φυσικούς παράγοντες.

Οι παραδοσιακές αναπαραστάσεις έχουν εμφυτευθεί βαθιά στον ψυχισμό των ατόμων που συνθέτουν την κοινωνία. Το γεγονός αυτό δεν αφορά μόνο τους άνδρες αλλά και την πλειονότητα των γυναικών που από την βρεφική τους ηλικία έχουν εσωτερικεύσει αυτές τις αντιλήψεις και αυτό αποτελεί διαταξικό φαινόμενο (Γκασούκα, 2013). Αν και συχνά γίνεται επίκληση της μη προβληματικής ενότητας των γυναικών για να δημιουργηθεί μια ταυτοτική αλληλεγγύη.

Η έννοια του φύλου έχει απασχολήσει διάφορα κινήματα τα τελευταία χρόνια. Συγκεκριμένα η διάκριση του φύλου σε βιολογικό και κοινωνικό και η αμφισβητούμενη σχέση αυτών των δύο. Τα τελευταία χρόνια όμως υπάρχει η παραδοχή πως το αρσενικό και το θηλυκό βασίζονται σε συγκεκριμένα πολιτιστικά κριτήρια και η συμπεριφορά χαρακτηρίζει το ‘‘αρρενωπό’’ και

τη ‘‘θηλυκότητα’’ (Connell, 1987). Το φύλο έχει σημαντικό ρόλο ως χαρακτηριστικό και έχει διαφορές ανάλογα την κουλτούρα την σεξουαλικότητα και άλλα.

Με την έννοια του φύλου στο φεμινιστικό υποκείμενο εισάγεται ένα σχίσμα. Έχοντας, ως αρχικό στόχο να αμφισβητηθεί το ότι η βιολογία αποτελεί πεπρωμένο, η διάκριση αυτή έχει ως επιχείρημα πως όσο βιολογικά ανεξάλειπτο και αν μοιάζει το βιολογικό φύλο, το κοινωνικό είναι πολιτισμικά κατασκευασμένο. Το κοινωνικό φύλο λοιπόν δεν είναι ούτε αιτιώδες αποτέλεσμα του βιολογικού ούτε τόσο φαινομενικά παγιωμένο όσο το βιολογικό (Butler, 1999)

Το 1960 το φεμινιστικό κίνημα έθεσε νέα δεδομένα. Μέχρι τότε το βιολογικό φύλο καθόριζε και το κοινωνικό ορίζοντας έτσι και την σεξουαλικότητα η οποία έπρεπε να ήταν ετεροφυλοφιλική ώστε, να διαχωρίζεται με ευκολία το ένα φύλο από το άλλο (Butler, 2009). Αν και υπήρξε σημαντική εξέλιξη λόγω αυτού του κινήματος και με την Beauvoir που ήταν μια από τις σημαντικότερες φεμινίστριες που πρωτοστάτησαν εκείνη την εποχή και υποστήριξε, πως γεννιόμαστε με ένα δεδομένο και αμετάκλητο φύλο όμως, κατά την διάρκεια της ζωής μας αποκτούμε το κοινωνικό που είναι ένα κοινωνικό κατασκεύασμα και δεν οφείλεται στο βιολογικό, δεν υπήρξε κάποια αξιόλογη αλλαγή. Το 1980 κυριάρχησε η πεποίθηση πως το κοινωνικό φύλο προηγείται του βιολογικού και με την άνοδο του μεταμοντερνισμού λήφθηκαν σοβαρά και τα κριτήρια της εποχής, της καθημερινότητας και του πολιτισμού έτσι, η δυϊστική διάκριση των φύλων απορρίπτεται ως άτοπη (Connell, 2006). Αργότερα υποστηρίζεται πως και τα δύο φύλα είναι κοινωνικά και πολιτικά κατασκευασμένα, με το βιολογικό να επηρεάζεται από το κοινωνικό κατεστημένο δηλαδή δεν γεννιέται κάποιος γυναίκα ή άνδρας αλλά γίνεται (Wittig, 1992). Επίσης σύμφωνα με την Rubin (1977) και την Beauvoir (1979) υποστηρίχθηκε πως αυτή η διπολική κατάταξη των εννοιών αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής πραγματικότητας.

1.2 Κοινωνικοί ρόλοι και έμφυλα στερεότυπα

Έμφυλα στερεότυπα αναπαράγονται και νομιμοποιούνται καθημερινά στα πλαίσια πολλών συζητήσεων. Για αυτό τον λόγο είναι πολύ δύσκολο και να τα αντιληφθούμε πόσο μάλλον να τα αποδημήσουμε (Παναγιωτόπουλος, 2007). Ο κοινωνιολόγος Ch. Delphy το 1993 μάλιστα επισήμανε ότι *η διάκριση των φύλων όχι μόνο αναπαράγει την έμφυλη ιεραρχία αλλά, κατασκευάζει και την έμφυλη διαφορά*. Η έμφυλη διχοτόμηση συνεπώς γίνεται αυθαίρετα και αποκτά νόημα μόνο στη σχέση μεταξύ των φύλων διότι, αν και έχει υλική υπόσταση αποτελεί κοινωνική κατασκευή (Butler 1993).

Η έννοια του κοινωνικού φύλου σημασιοδοτεί το τι πράττει ή λέει ένα άτομο για να δηλώσει το φύλο του. Περιλαμβάνει την σεξουαλικότητα αλλά δεν περιορίζεται μόνο σε αυτή (Oakley, 1972). Η κατανομή των κοινωνικών ρόλων προέκυψε για να κατανεμηθούν οι εργασίες ανάμεσα στους δύο συζύγους και έτσι καθιερώθηκαν, με δεδομένο το ότι σε κάθε ιστορική περίοδο απαιτούνταν από τους ενήλικες να εξειδικεύονται σε συγκεκριμένους ρόλους. Αυτές οι

λειτουργίες λοιπόν συντελούσαν ώστε, να υπάρχει αρμονία και τάξη στις ανθρώπινες κοινωνίες. Σύμφωνα με δύο αμερικάνικους κοινωνιολόγους (δομο)λειτουργιστές τον Talcott parson και τον Robert bales (Parson, 1953) οι άντρες έχουν εργαλειακό ρόλο (instrumental role) ,ενώ οι γυναίκες εκφραστικό ρόλο (expressive role). Ο εργαλειακός ρόλος του άντρα δηλαδή είναι πρακτικός ρόλος που δίνει έμφαση στις πρακτικές εργασίες και στο να επιτύχει διάφορους στόχους. Αντίθετα ο εκφραστικός ρόλος της γυναίκας χαρακτηρίζεται ως συναισθηματικά υποστηρικτικός. Ουσιαστικά είναι σημαντικός για την διατήρηση της αρμονίας μέσα στην οικογένεια και σε αυτό το πλαίσιο στις εσωτερικές συναισθηματικές σχέσεις μεταξύ τους. Σύμφωνα λοιπόν με τους (δομο)λειτουργιστές ο εκφραστικός ρόλος των γυναικών δίνει τον χρόνο στους άντρες να ασχοληθούν με εργαλειακές εργασίες και το αντίθετο. Έτσι οι γυναίκες παραμένουν στην οικογένεια ως μητέρες και οικοδέσποινες ενώ οι άντρες δραστηριοποιούνται στον επαγγελματικό τους χώρο, δηλαδή εκτός της οικίας (Γάγγας, 2009).

Στην σημερινή εποχή αν και έχουμε προοδεύσει πολύπλευρα ως κοινωνία εξακολουθεί ακόμα να ηγεμονεύει η αντίληψη ότι το φύλο αποτελεί ένα δεδομένο από την φύση. Σύμφωνα με πολλές δυτικές χώρες το βιολογικό φύλο ως δεδομένο θεωρείται ότι καθορίζει την ανθρώπινη ζωή και έχει κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και ηθικές προεκτάσεις. Η αντίληψη αυτή εμπεριέχει την θεωρία ότι υπάρχουν ιδιότητες που είναι εκ φύσεως αντρικές και γυναικείες. Έρευνες παρ' όλα αυτά έχουν δείξει πως το βιολογικό φύλο δεν ορίζει απαραίτητα ούτε τις επιδόσεις ούτε το νοητικό επίπεδο κάποιου (Κατής, 1990). Η ταυτότητα φύλου συνδέεται άμεσα με τον πολιτισμό και την γενετική ψυχολογία. Κατασκευάζεται μέσω αυτών και την κοινωνία και έτσι, δημιουργούνται οι κοινωνικοί ρόλοι, οι οποίοι μαθαίνονται.

1.3 ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ

Η παιδική λογοτεχνία συμβάλει άρκετα στην διαμόρφωση της ταυτότητας καθώς είναι από τα πρώτα λόγια που ακούνε τα παιδιά και τείνουν να τα έχουν ως παράδειγμα για το πως λειτουργεί συνολικά ο κόσμος. Τα παραδοσιακά παραμύθια εμπεριέχουν πολλούς συμβολισμούς ενώ τα σύγχρονα παραμύθια είναι εμπνευσμένα κυρίως από την καθημερινότητα.

Τα παραμύθια οφείλουν να είναι το ίδιο ποιοτικά με τον ενηλίκων με διαφορετικό βέβαια τρόπο. Μπορεί το περιεχόμενο ενός ενήλικου βιβλίου με ένα παιδικό παραμύθι να είναι κοίνο αλλά με διαφορετικό τρόπο προσέγγισης (Κανατσούλη, 1990). Στο παιδικό παραμύθι δίνεται βάση στο απλό λεξιλόγιο, στο ευκολονόητο, χωρίς πολλές περιγραφές διότι κουράζουν τα παιδιά και χάνουν γρήγορα το ενδιαφέρον τους. Αντίθετα δίνεται μεγαλύτερη βάση στην εικονογράφηση των παραμυθιών αφού, αυτό είναι που τραβάει ακόμα περισσότερο τα παιδιά ώστε να προσέξουν. Δεν υπάρχει βαθύτερη ψυχωγράφηση στους ήρωες και φυσικά απαγορεύονται οι βωμολοχίες.

Δεν γίνεται βέβαια να αγνοήσουμε το γεγονός πως τα παιδικά παραμύθια κουβαλούν και πολλές ιδεολογίες της εκάστοτε εποχής αντικατοπτρίζοντας έτσι και τις θέσεις που έχει η

κοινωνία σε διάφορα θέματα (Οικονομίδου, 2013). Εξάλλου, οι ιδεολογίες αυτές θα έπρεπε με κάποιο τρόπο να μεταλαμπαδευτούν στις νέες γενιές ώστε, να μπορέσουν να συμμορφωθούν με τα δεδομένα και να ενταχθούν ομαλά αργότερα ως πολίτες. Μέσω των παραμυθιών λοιπόν είναι ένας τρόπος να γίνει αυτό με συγκεκριμένο και έμμεσο τρόπο ώστε να επηρεάσει με ευκολία, τα εύπλαστα μυαλά των παιδιών. Γίνεται αντιληπτό έτσι, το ότι ο κάθε συγγραφέας προβάλλει τις δικές του ιδεολογίες και με αυτόν τρόπο μετουσιώνει αυτές τις αντιλήψεις του και στον κάθε αναγνώστη. Η παιδική λογοτεχνία συμβάλλει αδιαμφισβήτητα στην διαμόρφωση ταυτότητας των παιδιών.

Ο ρόλος που είναι επίσης σημαντικός στα παραμύθια τόσο στα σύγχρονα όσο και στα λαϊκά είναι ο τρόπος που εμφανίζουν τους ρόλους των γυναικών αλλά και των ανδρών. Τα παιδιά δεν έχουν αναπτύξει ακόμα κάποια εικόνα για την κοινωνία γύρω τους και έτσι, ότι ακούνε και βλέπουν συμβάλλει στην καλλιέργεια του πνεύματός τους, την καλαισθησία τους και κυρίως μαθαίνουν για τις παραδόσεις και τα λαογραφικά στοιχεία τις πατρίδας τους. Τέλος, αφομοιώνουν όλες αυτές τις πληροφορίες με ευκολότερο τρόπο στις ευρύτερες αντιλήψεις τους (Παπαντωνάκης και Κωτόπουλος, 2011).

2. ΟΙ ΕΜΦΥΛΟΙ ΡΟΛΟΙ ΣΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλυθούν παρακάτω τα χαρακτηριστικά των λαϊκών παραμυθιών ώστε να υπάρχει μια πιο καθαρή εικόνα για το τι είναι και πως πρωτοεμφανίστηκαν. Το σημαντικό είναι επίσης το πως κατέληξαν να υπάρχουν και να είναι τόσο γνωστά μέχρι και σήμερα αφού, κρατάνε αμείωτο το ενδιαφέρον των παιδιών. Ύστερα θα καταγραφούν τα βασικά χαρακτηριστικά των ρόλων με βάση το φύλο. Το ποια είναι η θέση των γυναικών στα παραμύθια και ποια των ανδρών. Το πόσο διαφέρουν μεταξύ τους σε χαρακτηριστικά και σε προσωπικότητα. Με λίγα λόγια θα γίνει ένα σύντομο ψυχογράφημα των ηρώων και θα δούμε πόσο αυτό διέφερε από την πραγματικότητα της εποχής. Τέλος θα μελετήσουμε και δύο από τα πιο κλασσικά παραμύθια ως παράδειγμα τα οποία χρησιμοποιούνται μέχρι και σήμερα ως παιδικά αναγνώσματα.

2.1 Χαρακτηριστικά των λαϊκών παραμυθιών

Αρχικά βασικό χαρακτηριστικό των παραδοσιακών παραμυθιών είναι το ότι δεν περιέχονταν σε βιβλία γραμμένα όπως στην σημερινή εποχή αλλά μεταδίδονταν από στόμα σε στόμα για να ψυχαγωγηθούν οι παρέες όταν βρίσκονταν. Επιπρόσθετα δεν ήταν στην πραγματικότητα για παιδιά και για αυτόν τον λόγο περιέχουν πολλές αποτρόπαιες σκηνές μέσα που τώρα είτε παραλείπονται είτε γίνονται πολύ πιο σύντομες και δεν περιέχουν πολλές λεπτομέρειες.

Επίσης, υπάρχει έκδηλα το στοιχείο του φανταστικού κόσμου και τις μαγείας. Σημαντικό να αναφερθεί είναι ακόμα πως υπάρχει μια συνεχή μάχη ανάμεσα στο καλό και το κακό και στο τέλος πάντα κερδίζει το καλό μέσω της κάθαρσης και αυτοί που είναι υπεύθυνοι για το κακό που προκλήθηκε συνήθως τιμωρούνται για τις πράξεις τους (Γιαννικοπούλου 2007).

Όσο αναφορά βέβαια την μορφή τους συναντάμε αρκετές ομοιότητες ανάμεσα τους. Για αρχή σχεδόν πάντα έχουμε το “Μια φορά και έναν καιρό...” ενώ μετά γνωρίζουμε τους ήρωες του παραμυθιού. Ύστερα μέσα από την απώλεια κάποιου ή κάποιο άλλο πρόβλημα που προκύπτει ο πρωταγωνιστικός ήρωας της ιστορίας καλείτε να μπει σε μια δοκιμασία. Αντιμετωπίζει κακοτοπιές και όταν πλέον μοιάζει να φτάνει σε αδιέξοδο και όλα να έχουν τελειώσει, τότε έρχεται η βοήθεια που μπορεί να είναι κάποιο φανταστικό πλάσμα (π.χ. μια νεραϊδονοννά) ή άπλα να την βοηθάει κάποιος άνθρωπος που είναι συνήθως είναι ένας δυνατός άνδρας (π.χ. κυνηγός, πρίγκιπας). Στο τέλος έρχεται η τιμωρία του ενόχου και για τους καλούς ο γάμος ή η κοινωνική αποκατάσταση (Μερακλής 1999). Εν κατακλείδι ποτέ δεν λείπει σε κάθε τέλος παραμυθιού, η κλασική φράση “ και ζήσαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα.”

Δεν ακολουθούν όλα τα παραμύθια ακριβώς όλες τις προαναφερθείσες λειτουργίες όμως, σε όσα υπάρχουν ακολουθούν την ίδια σειρά, διαμορφώνοντας έναν ενιαίο άξονα για τις μετέπειτα ποικίλες παραλλαγές (Propp, 1968). Στην σύγχρονη εποχή επίσης, συνοψίζουν το μοντέλο λειτουργιών του Propp ως ένα ταξινομικό σύστημα στο οποίο, κάθε παραμύθι παρουσιάζει τον συγκεκριμένο συνδυασμό (Dogra, 2017). Οι λειτουργίες λειτουργούν ως σταθεροί κανόνες σύνθεσης, οι οποίοι, αν εφαρμοστούν με ακρίβεια, παράγουν νέες αφηγήσεις με κοινή δομή.

Κάτι που αξίζει να αναφερθεί ακόμα είναι πως Το λαϊκό παραμύθι δεν περιγράφει τον έρωτα με λεπτομέρειες. Παρόλο που οι ήρωες παλεύουν για να παντρευτούν, το συναίσθημα παρουσιάζεται σαν κάτι ήδη αποφασισμένο, χωρίς εξηγήσεις (Χατζητάκη-Καψωμένου, 2002). Τέλος είναι σημαντικό να σημειωθεί πως όσο αναφορά τα έμφυλα στερεότυπα που διαιωνίζονταν και από τους συγγραφείς μεταγενέστερα, δεν τα αναπαρήγαγαν επίτηδες αλλά, απλώς δεν μπορούσαν να τα αποφύγουν γιατί η λογοτεχνία και η κοινωνία της εποχής ήταν γεμάτη από συγκεκριμένες ιδεολογίες που επηρέαζαν την γραφή τους (Οικονομίδου, 2004).

2.2 ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ ΣΤΑ ΛΑΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Οι γυναικείοι χαρακτήρες στα λαϊκά παραμύθια θα μπορούσαμε να πούμε πως ακολουθούν

ένα συγκεκριμένο μοτίβο όσο αφορά τον τρόπο που φέρονται. Αυτή η συμπεριφορά που φαίνεται να έχει κάθε γυναίκα πρωταγωνίστρια βέβαια είναι διαμορφωμένη έτσι, ώστε να ταιριάζει στα ιδανικά πρότυπα για την εποχή. Τα χαρακτηριστικά που συνήθως έχουν εν συντομία είναι ότι δείχνουν ήσυχες, ομιλητικές, ανασφαλείς, ευγενικές, με καλούς τρόπους, με εν συναίσθηση (Naffziger, 1974).

Επίσης, παρατηρήθηκε ότι στα παραμύθια της δεκαετίας του 1980 εμφανίζονταν παρόμοια στερεοτυπικά μοτίβα. Η εικόνα της γυναίκας που πρόκυπτε μέσα από τις ιστορίες ήταν εκείνη μιας νεαρής, παθητικής ηρωίδας, περιορισμένης σε οικιακές δραστηριότητες και εξαρτημένη από άλλους για την επιβίωση της (Oliver, 1974). Ακόμα επισημαίνεται ότι η συστηματική παρουσία τέτοιων παθητικών γυναικείων μορφών δεν ήταν τυχαία, αλλά αντανakλούσε τις κοινωνικές συνθήκες και αντιλήψεις της εποχής. Βρίσκεται σε υποδεέστερη θέση από το ανδρικό φύλο δεν έχει φωνή αλλά διακατέχεται από υπέρμετρη ανοχή απέναντι στις συνθήκες που τις επιβάλλονται.

Ως προς την εξωτερική της εμφάνιση τηρεί πάντοτε τα πρότυπα ομορφιάς με το να έχει όμορφα ρούχα και να είναι προσεγμένη. Αυτό που προσπαθεί να πετύχει είναι ένας καλός γάμος (Barry, 2013). Με αυτόν τον τρόπο δίνει μεγάλη σημασία στα υλικά αγαθά. Αποτελεί απλά μια παρουσία που προσπαθεί να πετύχει τον σκοπό της ο οποίος είναι να γίνει μητέρα κλεισμένη στο σπίτι και να φροντίζει τα παιδιά της (Παπαντωνάκης, 2001). Σε καμία περίπτωση δεν είναι ελεύθερη ή ανεξάρτητη και δεν μπορεί να ακολουθήσει άλλους στόχους και επιθυμίες που ενδέχεται να έχει, αντίθετα ασχολείται αποκλειστικά με οικογενειακά ζητήματα.

Η γυναίκα παρουσιάζεται πάντοτε ως πρόσωπο που δείχνει υποταγή και ατελείωτη υπομονή. Όποιο ρόλο κι αν αναλαμβάνει, μητέρα, σύζυγος, νοικοκυρά, κόρη ή γιαγιά, παραμένει πιστή στα παραδοσιακά πρότυπα που της επιβάλλονται. Τέλος δεν έχει καμία πνευματική δύναμη αλλά, χρησιμοποιεί την ομορφιά της μόνο για να σαγηνεύσει και να κερδίσει εν τέλει το πριγκιπόπουλο. (Κανατσούλη, 2008). Ο ήρωας του παραμυθιού, αν και ο ρόλος του είναι περιορισμένος στην εξέλιξη και στην πλοκή, είναι η ανταμοιβή της ηρωίδας για την υπακοή που υπέδειξε (Κανατσούλη, 2016).

Οι γυναίκες που τείνουν να αποκλίνουν από αυτό το πρότυπο είναι οι κακές τις ιστορίας. Αυτές φαίνονται να είναι πιο ενεργές στην πλοκή, εχθρεύονται την καλοσυνάτη πρωταγωνίστρια και συχνά έχουν διαφορετικούς στόχους από έναν απλό γάμο. Φαίνονται και περιγράφονται δε πάντα ασχημότερες από τις πρωταγωνίστριες και έχουν ως κύριο στόχο την δυστυχία των καλών για να κερδίσουν είτε περισσότερα χρήματα είτε να είναι η πιο όμορφη κλπ. Πιο συγκεκριμένα η (Γιαννικοπούλου 2007) επισημαίνει ότι «Ειδικά στο χώρο του μαγικού παραμυθιού η διπλή ισοδυναμία ομορφιά=καλοσύνη και ασχήμια=κακία φαντάζει τόσο αδιαμφισβήτητη, που η αναφορά στην εξωτερική εμφάνιση αποτελεί επαρκές στοιχείο χαρακτηρισμού μιας οποιαδήποτε παραμυθικής ηρωίδας». Η συγκεκριμένη δυαδική αντιπαράθεση συμβάλλει στη διαίωνιση της εσφαλμένης στερεοτυπικής αντίληψης ότι οι γυναίκες βρίσκονται σε συνεχή αμοιβαία υπονόμευση και ανταγωνισμό. Ως αποτέλεσμα, καλλιεργείται στα μικρά κορίτσια η πεποίθηση ότι η εμπιστοσύνη και η αλληλεγγύη μεταξύ γυναικών είναι ανέφικτες, δεδομένου ότι όλες φέρονται να επιδιώκουν έναν κοινό στόχο: την απόκτηση του «πρίγκιπα». Επιπλέον, η ομορφιά αναδεικνύεται σε καθοριστικό παράγοντα για την εξέλιξη της πλοκής.

Με λίγα λόγια το πως συμπεριφέρονταν και το τι προσδοκούσαν οι “καλές” γυναίκες ήταν

κάτι πάγιο για τα δεδομένα τις τότε εποχής. Οι γυναίκες είχαν ως μόνο σκοπό αρχικά να βρουν έναν καλό και κυρίως πλούσιο “γαμπρό” και αφού, τον παντρευτούν να καθαρίζουν το σπίτι τους, να φροντίζουν τον άνδρα τους και να προσέχουν τα παιδιά τους. Οποιαδήποτε άλλη ενασχόληση ήταν απαγορευτικό να τις ενδιαφέρει. Όλα τα παραπάνω δεν ήταν κανόνες των παραμυθιών αλλά είχε άμεση σχέση και με την πραγματικότητα. Ακριβώς τον ίδιο ρόλο καλούνταν να έχουν και οι γυναίκες ώστε να μην στοχοποιούνται από την κοινωνία. Εν κατακλείδι όποια γυναίκα δεν συμφωνούσε με αυτά τα δεδομένα χαρακτηρίζονταν με άσχημα και καθόλου κολακευτικά επίθετα, αφού δεν συμβάδιζε με όσα την ανάγκαζαν και την χειραγωγούσαν να κάνει. Τάσσονταν έτσι όλοι η κοινωνία απέναντί της και αυτή κατέληγε απομονωμένη ή αναγκάζονταν να ακολουθήσει το συγκεκριμένο πρότυπο συμπεριφοράς που της επέβαλαν.

2.3 ΟΙ ΑΝΔΡΕΣ ΣΤΑ ΛΑΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Οι άνδρες στα κλασσικά παραμύθια σε αντίθεση με τις γυναίκες είναι πολύ πιο θαρραλέοι και ενεργούν πολύ περισσότερο από τις πρωταγωνίστριες τις ιστορίας παρά τον μικρό ρόλο που έχουν στην πλοκή. Παρουσιάζονται με βασικά χαρακτηριστικά όπως την δύναμη, την γενναιότητα, την λογική, την ικανότητα να προστατεύουν, να ηγούνται και τέλος να κατακτούν (Σταυρίδη, 2016).

Η έμφυλη διαφοροποίηση στην λογοτεχνία δεν αφορά μόνο τους ρόλους των χαρακτήρων αλλά, επηρεάζει επίσης και την εξέλιξη της πλοκής μια ιστορίας. Οι άνδρες πρωταγωνιστές καλούνται συχνά να αντιμετωπίσουν σημαντικές δοκιμασίες ενώ οι γυναίκες περιορίζονται σε υποστηρικτικούς ρόλους. Οι ανδρικοί χαρακτήρες δεν δείχνουν πολλά συναισθήματα αλλά η ιστορία επικεντρώνεται μέσω τις αφήγησης στη συναισθηματική πλευρά των γυναικών προβάλλοντας έτσι, την αναζήτηση συζύγου ως κεντρικό στόχο τους. Τα έμφυλα στερεότυπα ενσωματώνονται στο κείμενο, στη γλώσσα και στις εικόνες των παραμυθιών, με αποτέλεσμα να καλλιεργούν στα κορίτσια συμπεριφορές γλυκύτητας και παθητικότητας, ενώ στα αγόρια να προωθούν τον ρόλο του δυναμικού σωτήρα (Khan, 2019).

Επιπρόσθετα οι διάφορες ανάμεσα στα φύλα είναι κραυγαλέες παρουσιάζοντας, ένα πρότυπο γυναίκας που διαφέρει συλλήβδην από το ανδρικό. Αυτοί βρίσκονται πάντα σε κυρίαρχη θέση σε σχέση με τα θηλυκά. Ο άνδρας είναι δυναμικός με ισχυρή προσωπικότητα, επιβλητική παρουσία, με περιπετειώδες ανήσυχο πνεύμα, γοητευτικός, συνήθως πλούσιος και ασχολείται με πολλές δραστηριότητες αφού, αυτός είναι που θα δουλεύει ώστε να φέρνει χρήματα στο σπίτι (Μαραγκουδάκι, 1995). Ο ήρωας του παραμυθιού αν και ο ρόλος του είναι περιορισμένος στην εξέλιξη και την πλοκή της ιστορίας, αφού είναι σχεδόν ανύπαρκτος στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας, είναι η ανταμοιβή της ηρωίδας για την υπακοή που επέδειξε (Κανατσούλη, 2016). Συνήθως ο ρόλος του ήρωα περιορίζεται στο να είναι ο σωτήρας της ηρωίδας όπου θα την σώσει μέσω κάποιας απλής πράξης, θα δείξει έτσι μεγάλη ανδρεία διότι χωρίς την πολύτιμη βοήθεια του η πρωταγωνίστρια δεν θα είχε τόσο αίσια εξέλιξη. Μολονότι λοιπόν ο άνδρας των παραμυθιών δεν έχουν κάποια εξαιρετικά σπουδαία συμμετοχή επιτελούν σπουδαίο ρόλο για το τέλος της ιστορίας, τον γάμο.

Ακόμη είναι σημαντικό να διακρίνουμε τον διαχωρισμό που γίνεται στους ρόλους αφού τα φύλα εμφανίζονται να έχουν πολύ περιορισμένες επιλογές κάτι που ενισχύει τη διάκριση ανάμεσα στον δημόσιο χώρο των ανδρών και τον ιδιωτικό χώρο που συνδέεται με τις γυναίκες. Αυτή η μορφή παρουσίασης ενισχύει την ιδέα ότι ο δημόσιος χώρος ανήκει στους άνδρες ενώ ο ιδιωτικός χώρος στις γυναίκες (Mulvey, 1989).

2.4 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΛΑΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΜΕ ΕΜΦΥΛΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ: Η Σταχτοπούτα και η Κοκκινোসκουφίτσα

Σταχτοπούτα

Ένα από τα πιο γνωστά παραμύθια που διαβάζονται στα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία είναι αυτό της Σταχτοπούτας. Αυτό το παραμύθι ακολουθεί όλα τα “μοτίβα” των έμφυλων στερεοτύπων που αναφέρθηκαν προγενέστερα. Οι ρόλοι είναι φανεροί και ακολουθούν καταγράμμα τους ρόλους που φαίνονται να έχουν τα φύλα βάση της κοινωνίας.

Η πλοκή είναι απλή χωρίς ιδιαίτερα απρόσμενα γεγονότα και εξελίξεις. Η πρωταγωνίστρια της ιστορίας είναι μια κοπέλα πολύ όμορφη και καλή. Είναι από πλούσια οικογένεια αλλά η μητέρα της έχει πεθάνει και έτσι, ζει με την κακιά μητριά της και τις δύο κόρες τις που τις φέρονται πολύ άσχημα και την βάζουν να κάνει όλες τις δουλειές του σπιτιού. Μάλιστα το όνομα της δεν είναι τυχαίο αλλά βγαίνει από τις στάχτες από το τζάκι που καθάριζε και το φόρεμα τις ήταν συνεχώς λερωμένο από αυτές. Μέσα στην δυστυχία που ζει λοιπόν αυτή η κοπέλα λόγω της δύστροπης μητριάς και τις κόρες τις, μαθαίνει πως σύντομα θα πραγματοποιηθεί ένας χορός στο παλάτι με στόχο να βρει ο πρίγκιπας την μέλλουσα γυναίκα του. Τότε η Σταχτοπούτα επιθυμεί να παραβρεθεί και αυτή στον συγκεκριμένο χορό αλλά η μητριά της την εμποδίζει και αποφασίζει να πάει η ίδια καθώς, αυτή θα ήταν μια πάρα πολύ καλή ευκαιρία για να βρει μια από τις δικές τις κόρες τον πλούσιο νέο, να τον σαγηνεύσει και να τον κάνει σύζυγο της. Όταν όμως φτάνει αυτή η μέρα και φεύγουν αυτές από το σπίτι γίνεται κάτι ασύλληπτο και μαγικό. Την ώρα που η σταχτοπούτα είναι τόσο λυπημένη και κλαίει αφού για άλλη μια φορά δεν κατάφερε να κάνει αυτό που επιθυμεί αλλά αντίθετα κάθεται να καθαρίσει, εμφανίζεται από το πουθενά μια νεράιδα. Την βοηθάει να ντυθεί, να στολιστεί και να ετοιμαστεί ώστε να καταφέρει και αυτή να πάει στο παλάτι δημιουργεί και μια άμαξα κολοκύθα και όταν πια είναι έτοιμη και τόσο λαμπερή που είναι αγνώριστη της λέει πως πρέπει να γυρίσει πριν τις δώδεκα καθώς μετά τις δώδεκα θα λυθούν τα μάγια. Αυτή μόλις πάει στο παλάτι και την αντικρίζει ο πρίγκιπας μαγεύει από την όμορφη γυναίκα που αντικρίζει. Της ζητάει άμεσα να χορέψουν μαζί, αυτή βεβαίως δέχεται και χορεύουνε μαζί για πολύ ώρα μέχρι που το ρολόι δείχνει δώδεκα και τότε η σταχτοπούτα φεύγει γρήγορα χωρίς να δώσει πληροφορίες στον πρίγκιπα για να μπορέσει να την αναζητήσει. Στις σκάλες της εξόδου όμως από την βιασύνη, της βγαίνει το γοβάκι. Ο πρίγκιπας τρέχει να την προλάβει να την ρωτήσει το όνομα της αφού είχε ενθουσιαστεί μαζί της αλλά το μόνο που βρίσκει είναι το γοβάκι της. Το παίρνει λοιπόν και αποφασίζει να την αναζητήσει. Ψάχνει έτσι, με την σειρά όλα τα σπίτια που μένουν οι νέες που παραβρέθηκαν στο χορό και τους δοκιμάζει το γοβάκι. Σε καμία όμως δεν

χωράει, καταλήγει στο τελευταίο σπίτι απελπισμένος πλέον, με λιγοστές ελπίδες για να βρει την εκθαμβωτική κοπέλα που είχε γνωρίσει. Μπαίνει στο σπίτι και αφού, δοκιμάσει και στις δύο τελευταίες κοπέλες του σπιτιού το παπούτσι χωρίς αποτέλεσμα διότι σε καμία δεν χωράει άρα δεν είναι αυτή που ψάχνει, τότε βλέπει την σταχτοπούτα. Η μητριά τον διαβεβαιώνει πως δεν πήγε στον χορό οπότε δεν είναι αυτή που μάταια όπως φαίνεται ψάχνει. Ο πρίγκιπας όμως μιας και ήταν η τελευταία κοπέλα που δεν είχε δοκιμάσει το παπούτσι, το τοποθετεί στο πόδι της και μπαίνει με μεγάλη ευκολία. Μετά από αυτό αποκαλύπτεται όλη η αλήθεια και τέλος όπως ήταν φυσικό ο πρίγκιπας και η σταχτοπούτα παντρεύονται και ζουν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα.

Όπως φαίνεται καθαρά μέσα από την πλοκή της ιστορίας όλοι οι ήρωες του παραμυθιού ακολουθούν ένα πολύ ξεκάθαρο μοτίβο συμπεριφοράς από την αρχή μέχρι και το φινάλε. Αρχικά Η Σταχτοπούτα παρουσιάζεται ως ένα ορφανό και απροστάτευτο κορίτσι που ζει σε άθλιες συνθήκες, παρά την καλή οικονομική κατάσταση των υπόλοιπων μελών της οικογένειας. Έχει τον ρόλο της υπηρέτριας, ασχολείται αποκλειστικά με τις δουλειές του σπιτιού και υφίσταται πλήρη και αδιάκοπη εκμετάλλευση από τη μητριά και τις θετές αδελφές της. Η άνιση μεταχείριση μέσα στην οικογένεια είναι εμφανής και αποτυπώνεται ακόμη και στο όνομα που της έχουν δώσει, καθώς κοιμόταν δίπλα στις στάχτες, στοιχείο που υποδηλώνει την ταπείνωση και τη θλίψη που βίωνε. Παρά τις αντίξοες συνθήκες, διατηρεί μέσα της την ελπίδα ότι η ζωή της θα μεταμορφωθεί, γεγονός που την ωθεί να αναζητήσει κάθε δυνατό τρόπο για να παρευρεθεί στον χορό. Η εμφάνιση της νεράιδας λειτουργεί ως ευνοϊκό σημάδι και ως καταλυτικός παράγοντας, καθώς της προσφέρει τη βοήθεια που χρειάζεται για να φτάσει στον χορό και να γοητεύσει τον πρίγκιπα με την ομορφιά της. Η ομορφιά της λειτουργεί σαν όπλο απελευθέρωσης από την προηγούμενη καταπιεστική της ζωή, μια ευκαιρία που της παρέχεται μέσα από την παρέμβαση μιας ανδρικής φιγούρας.

Από την άλλη μεριά, ο πρίγκιπας παρουσιάζεται ως ένα ιδεατό αρσενικό πρότυπο πλήρως εναρμονισμένο με τα πρότυπα της εποχής. Ανήκει στην ανώτερη κοινωνική και οικονομική τάξη, έχει εξουσία, κύρος και επιρροή στην κοινωνία. Εμφανίζεται ως ανδρική φιγούρα που “λύνει” τα προβλήματα της ηρωίδας και της προσφέρει διέξοδο από την καταπίεση, έχει δηλαδή τον ρόλο του σωτήρα. Η επιλογή της Σταχτοπούτας ως συζύγου είναι τελείως επιφανειακή, αφού βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην εξωτερική της εμφάνιση και δεν εμβαθύνει καθόλου στην προσωπικότητα της. Συμπερασματικά ο πρίγκιπας ενσαρκώνει το στερεότυπο του ισχυρού, κυρίαρχου άνδρα, ενώ η γυναίκα παρουσιάζεται ως παθητική και εξαρτημένη από την ανδρική παρέμβαση. Ο πρίγκιπας στη Σταχτοπούτα λειτουργεί ως σύμβολο κοινωνικής ανόδου και ανδρικής υπεροχής, εκπροσωπώντας την εξουσία και τη δύναμη που καθορίζουν τη μοίρα της ηρωίδας, χωρίς να διαθέτει ουσιαστική προσωπική ανάπτυξη ή συναισθηματικό βάθος. Εμφανίζεται απλά στο τέλος της ιστορίας για να σώσει την Σταχτοπούτα και να της χαρίσει την ζωή που τόσο πολύ ονειρεύεται.

Η μητριά, από την άλλη, παρουσιάζεται ως μια σκληρή και κακόβουλη γυναίκα που είχε μεγάλη επιρροή πάνω στη Σταχτοπούτα και καθόριζε κάθε πλευρά της ζωής της. Ποτέ δεν της έδειξε αγάπη, την αντιμετώπιζε διαφορετικά από τις δικές της κόρες και, όντας βαθιά εγωκεντρική, επειδή η ίδια δεν κατάφερε να γίνει βασίλισσα, επιθυμούσε αυτή τη θέση για μία από τις θυγατέρες της. Τις καθοδηγεί και τις εκμεταλλεύεται σαν πιόνια, με μοναδικό στόχο να

πετύχει τη δική της φιλοδοξία: την απόκτηση δύναμης και εξουσίας. Συμπερασματικά, όλο το παραμύθι χαρακτηρίζεται από τα έμφυλα στερεότυπα που διαθέτει και αν και υπάρχουν πολλές διαφορετικές εκδοχές τις Σταχτοπούτας, σε όλες οι κοινωνικοί ρόλοι που περιεγράφηκαν είναι οι ίδιοι.

Κοκκινোসκουφίτσα

Ένα ακόμα πολύ γνωστό παραμύθι, αφού είναι από τα πρώτα που λέγονται στα παιδιά. Η Κοκκινোসκουφίτσα αποτελεί ένα κλασικό παραμύθι με πρωταγωνίστρια ένα μικρό κορίτσι που φορούσε συνεχώς την κόκκινη κάπα που της είχε ράψει η μητέρα της, από όπου προέκυψε και το όνομά της. Η ιστορία περιστρέφεται γύρω από την επίσκεψη που έκανε το κοριτσάκι στην αγαπημένη της γιαγιά, η οποία ήταν άρρωστη. Πριν φύγει, η μητέρα της της έδωσε αυστηρές οδηγίες: να είναι ιδιαίτερα προσεκτική στη διαδρομή, να μην μιλάει σε κανέναν άγνωστο και να μην καθυστερεί, ώστε να φτάσει με ασφάλεια στον προορισμό της.

Η μικρή Κοκκινোসκουφίτσα δεν σεβάστηκε τις συμβουλές και τις αυστηρές οδηγίες που της είχε δώσει η μητέρα της πριν ξεκινήσει το ταξίδι της. Αντί να ακολουθήσει τον ασφαλή δρόμο, αποφάσισε να περάσει μέσα από το δάσος, δείχνοντας απροσεξία και μια παιδική αφέλεια. Εκεί συνάντησε έναν λύκο, με τον οποίο όχι μόνο μίλησε, αλλά και του αποκάλυψε πληροφορίες που δεν έπρεπε να μοιραστεί: του είπε πού κατευθύνεται και ότι η γιαγιά της ζει ολομόναχη στο σπίτι της.

Αφού ο λύκος έφυγε, η μικρή συνέχισε τη διαδρομή της, όμως και πάλι δεν έδειξε την απαιτούμενη προσοχή. Σταμάτησε ξανά, αυτή τη φορά για να μαζέψει λουλούδια, παραβλέποντας για δεύτερη φορά τις εντολές της μητέρας της να μην καθυστερήσει και να μην χάνει χρόνο στο δρόμο. Όταν τελικά έφτασε στο σπίτι της γιαγιάς της, βρέθηκε αντιμέτωπη με μια δυσάρεστη και επικίνδυνη κατάσταση: ο λύκος είχε ήδη φτάσει πριν από εκείνη, είχε πάρει τη θέση της γιαγιάς και την περίμενε με σκοπό να της επιτεθεί και να τη φάει. Την παραπλάνησε λοιπόν ο λύκος, γιατί έφαγε την γιαγιά της και ύστερα φόρεσε τα ρούχα της και περίμενε την κοκκινোসκουφίτσα προσποιούμενος την γιαγιά της. Της επιτέθηκε μετά από μία σύντομη συζήτηση μαζί της ενώ την είχε πείσει με ευκολία ότι ήταν η άρρωστη γιαγιά της. Μόλις όμως έφαγε και αυτή τον βρήκε ένας καλός και δυνατός κυνηγός, ο οποίος τον έπιασε και έβγαλε από μέσα του την κοκκινোসκουφίτσα και την γιαγιά της σώες και αβλαβείς. Μετά από αυτήν την περιπέτεια όλοι ζήσαν καλά και εμείς καλύτερα όπως σε όλα τα παραμύθια.

Όσο αναφορά τον ρόλο του κακού στην ιστορία αυτή, τον οποίο ενσαρκώνει ο λύκος που είναι συχνά εμφανίζεται ως πονηρός και κακόβουλος σε πολλά παραμύθια, σύμφωνα με τους (Jurgens & Hachett, 2017) το αίσθημα δυσφορίας και φόβου που εκδηλώνεται απέναντι στους λύκους προέρχεται από την «αδάμαστη» φύση της ταυτότητάς τους. Οι λύκοι παρουσιάζονται ως πλάσματα που δεν συμμορφώνονται με τους κανόνες που έχει θεσπίσει η ανθρώπινη

κοινωνία· αγνοούν πλήρως τις ανθρώπινες νόρμες και, χωρίς να το αντιλαμβάνονται, τις παραβιάζουν. Με αυτόν τον τρόπο υπερβαίνουν τη λεπτή, συμβολική γραμμή που έχουν χαράξει οι άνθρωποι ανάμεσα στον φυσικό κόσμο και τον πολιτισμό.

Έτσι, οι λύκοι χαρακτηρίζονται ως αδάμαστοι και ανεξέλεγκτοι, ακριβώς επειδή ξεπερνούν τα όρια που χωρίζουν τη φύση από τον πολιτισμό και αμφισβητούν τον ανθρώπινο έλεγχο. Η συμπεριφορά τους αυτή δημιουργεί έντονα συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας, καθώς συνδέεται με την απειλή του κακού και με την πιθανή διατάραξη της καθιερωμένης τάξης που έχει οικοδομήσει η ανθρώπινη κοινωνία.

Ο κυνηγός στο παραμύθι της Κοκκινοσκουφίτσας έχει τον ρόλο του σωτήρα που επαναφέρει την ισορροπία και την τάξη μετά την εισβολή του κακού. Εμφανίζεται στο τέλος της ιστορίας ως η μορφή της ανδρικής δύναμης και λογικής, η οποία εξουδετερώνει τον λύκο και αποκαθιστά την ασφάλεια της ηρωίδας και της γαργιάς της. Μέσα από αυτήν την πράξη, ο κυνηγός συμβολίζει την υπεροχή του άνδρα και την ανάγκη της γυναικείας προστασίας, ενισχύοντας την πατριαρχική αντίληψη ότι η γυναίκα είναι ευάλωτη και χρειάζεται τον άνδρα για να σωθεί. Η παρουσία του λειτουργεί ως μηχανισμός αποκατάστασης της ηθικής και κοινωνικής τάξης, επιβεβαιώνοντας την κυριαρχία του πολιτισμού και του ανδρικού λόγου απέναντι στη φύση και το χάος που εκπροσωπεί ο λύκος.

Η ιστορία της Κοκκινοσκουφίτσας αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα παραμυθιού όπου η αφήγηση λειτουργεί ως μέσο κοινωνικής διαπαιδαγώγησης και αναπαραγωγής έμφυλων στερεοτύπων. Η μικρή ηρωίδα παρουσιάζεται ως ένα αθώο, ευγενικό και υπάκουο κορίτσι, το οποίο ακολουθεί τις οδηγίες της μητέρας του και ενσαρκώνει το πρότυπο της «καλής» θηλυκής συμπεριφοράς. Η μητέρα, ως φορέας των κοινωνικών κανόνων, της υπενθυμίζει να είναι προσεκτική, να μην μιλάει σε ξένους και να μην καθυστερεί, επιβεβαιώνοντας έτσι τον ρόλο της γυναίκας ως φύλακα της ηθικής και της τάξης. Ωστόσο, η παρακοή της Κοκκινοσκουφίτσας, όταν αποφασίζει να περάσει μέσα από το δάσος και να συνομιλήσει με τον λύκο, λειτουργεί ως αφηγηματικός μηχανισμός που αποκαλύπτει τη σύγκρουση ανάμεσα στην παιδική αθωότητα και την κοινωνική πειθαρχία. Ο λύκος, σύμβολο του κακού και της απειλής, ενσαρκώνει το «αδάμαστο» στοιχείο της φύσης που αντιτίθεται στον ανθρώπινο πολιτισμό. Μέσα από αυτή τη σύγκρουση, το παραμύθι προβάλλει τη γυναικεία υπακοή ως αναγκαία προϋπόθεση ασφάλειας και κοινωνικής αποδοχής, ενώ η παραβίαση των κανόνων οδηγεί στην τιμωρία και στον κίνδυνο. Έτσι, η Κοκκινοσκουφίτσα δεν είναι απλώς μια παιδική ηρωίδα, αλλά ένα σύμβολο της γυναικείας αγνότητας που δοκιμάζεται μέσα σε έναν κόσμο όπου η φύση και το κακό απειλούν να διαταράξουν την καθιερωμένη τάξη της πατριαρχικής κοινωνίας.

Ως συμπέρασμα, η ιστορία της Κοκκινοσκουφίτσας αποκαλύπτει με σαφήνεια τον τρόπο με τον οποίο τα κλασικά παραμύθια λειτουργούν ως φορείς κοινωνικών και έμφυλων αξιών. Μέσα από την αθωότητα της ηρωίδας, την απειλή του λύκου και τη σωτηρία από τον κυνηγό, το παραμύθι αναπαράγει την πατριαρχική αντίληψη της γυναικείας ευαλωτότητας και της ανδρικής υπεροχής. Η αφήγηση καταλήγει να επιβεβαιώνει την ανάγκη για πειθαρχία, υπακοή

και προστασία, προβάλλοντας τη γυναίκα ως σύμβολο αγνότητας και τον άνδρα ως εγγυητή της τάξης και της ασφάλειας.

.

3 ΟΙ ΕΜΦΥΛΟΙ ΡΟΛΟΙ ΣΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναλυθούν το πώς εξελίσσονται και μεταβάλλονται τα παιδικά αναγνώσματα. Οι αλλαγές είναι υπαρκτές και σχετίζονται άμεσα με τα φεμινιστικά κινήματα αλλά και συνολικά τις κοινωνικές αλλαγές που έχουν γίνει με το πέρασμα του χρόνου. Για αυτόν τον λόγο και οι συγγραφείς της νεότερης εποχής αν και δεν έχουν αποβάλει τελείως τα κατάλοιπα που αφορούν τα εμφυλα στερεότυπα, δεν συνηθίζουν να τα διαωνίζουν μέσω των παραμυθιών. Οι ρόλοι των ηρώων και των ηρωίδων στα παραμύθια έχει μεταβληθεί. Πλέον διαβάζουμε γυναικείους χαρακτήρες που δεν είναι παθητικές αλλά αντίθετα, χαρακτηρίζονται από δυναμισμό. Άνδρες που είναι κακοί και ματαιόδοξοι ή με πολλές ευαισθησίες και ενσυναίσθηση και αυτοί που πάντα ήταν σύμβολα κακίας και τρόμου - όπως ο λύκος- να δρουν ανατρεπτικά με αυτό που ορίζουν τα στερεότυπα. Στο τέλος θα δούμε και κάποια από τα σύγχρονα παραμύθια που ανατρέπουν τα συνηθισμένα δεδομένα που συναντούσαμε την παλαιότερη εποχή.

3.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

Οι παιδική λογοτεχνία, ως πεδίο που συνδέεται άμεσα με την διαμόρφωση κοινωνικών, πολιτισμικών και αναπτυξιακών αξιών των παιδιών, δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη από τις μεγάλες κοινωνικές αλλαγές και τα κινήματα που διαμορφώνουν τον δημόσιο λόγο. Το φεμινιστικό κίνημα, ως ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά κινήματα του 20ού και 21ου αιώνα, έχει επηρεάσει βαθιά τη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία, μετασχηματίζοντας τόσο τις αναπαραστάσεις των φύλων όσο και τις αφηγηματικές δομές που κληροδοτήθηκαν από τα λαϊκά παραμύθια.

Η φεμινιστική θεωρία ανέδειξε ότι τα παραμύθια λειτουργούν ως μηχανισμοί κοινωνικοποίησης που αναπαράγουν έμφυλες ιεραρχίες (Zipes, 1986· Bottigheimer, 2009). Με την άνοδο του φεμινιστικού κινήματος, οι συγγραφείς και οι παιδαγωγοί άρχισαν να αμφισβητούν αυτά τα μοτίβα, οδηγώντας σε μια σταδιακή αλλά ουσιαστική μεταμόρφωση της παιδικής λογοτεχνίας. Η σύγχρονη παιδική αφήγηση δεν περιορίζεται πλέον στην αναπαραγωγή των παραδοσιακών δομών, αλλά επιχειρεί να τις επαναδιατυπώσει, να τις αποδομήσει ή να τις ανατρέψει, αντανakλώντας τις αξίες της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης (Φαρμάκη, 2019).

Η παιδική λογοτεχνία αποτελεί βασικό εργαλείο στη διδασκαλία του παιδικού σταθμού, όπου τα παιδιά έρχονται σε επαφή με κοινωνικές αξίες μέσα από αφηγήσεις. Η φεμινιστική προσέγγιση έχει ενισχύσει τη χρήση βιβλίων που προωθούν την ισότητα, την ενδυνάμωση και την αποδοχή της διαφορετικότητας. Η διδασκαλία παραμυθιών στο σχολείο, όπως αναφέρεται νωρίτερα, εξοπλίζει τα παιδιά με γνωστικά, πολιτισμικά και κοινωνικά δεδομένα που αντανakλούν τις σύγχρονες κοινωνικές αντιλήψεις. Έτσι, η παιδική λογοτεχνία λειτουργεί ως χώρος όπου οι φεμινιστικές αξίες ενσωματώνονται στην εκπαιδευτική πράξη, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση μιας νέας γενιάς που αντιλαμβάνεται το φύλο ως δυναμική και όχι ως περιοριστική κατηγορία (Χατζηπόπη, 2021).

Συμπερασματικά, η επίδραση του φεμινιστικού κινήματος στη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία δεν περιορίζεται απλώς σε μια αλλαγή θεματολογίας ή χαρακτήρων, αλλά συνιστά έναν βαθύ πολιτισμικό μετασχηματισμό. Μέσα από τις νέες αφηγήσεις, τα παιδιά μαθαίνουν να αντιλαμβάνονται το φύλο ως στοιχείο ταυτότητας που συνυπάρχει με την ελευθερία, τη συνεργασία και την ισότητα. Η παιδική λογοτεχνία, επηρεασμένη από τις φεμινιστικές αξίες, λειτουργεί πλέον ως καθρέφτης μιας κοινωνίας που επιδιώκει να αποδομήσει στερεότυπα και να καλλιεργήσει την αποδοχή της διαφορετικότητας. Έτσι, το παραμύθι και το παιδικό βιβλίο μετατρέπονται σε μέσα κοινωνικής αλλαγής, προετοιμάζοντας τις νέες γενιές να αντιλαμβάνονται τον κόσμο με ευαισθησία, κριτική σκέψη και σεβασμό προς κάθε μορφή ανθρωπίνης ύπαρξης.

3.2 ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΡΟΛΩΝ

Κατά τον 18ο αιώνα παρατηρείται μια ουσιαστική κινητοποίηση και μεταβολή στη θέση της γυναίκας, η οποία συνδέεται άμεσα με τη διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού που κυριαρχούν στη γαλλική κοινωνία της περιόδου. Ξεκινά μια νέα ιστορική φάση για το γυναικείο φύλο, καθώς οι γυναίκες αρχίζουν να απομακρύνονται από τον αποκλειστικά οικογενειακό ρόλο και να εμφανίζονται πιο δραστήριες και διεκδικητικές, επιδιώκοντας την κατοχύρωση βασικών δικαιωμάτων και την αναγνώριση της προσωπικής τους ανεξαρτησίας. Στα παραμύθια της εποχής, η γυναικεία μορφή δεν παρουσιάζεται πλέον ως εξαρτημένη από την σωτήρια επέμβαση ενός πρίγκιπα· αντίθετα, εμφανίζεται πιο αυτόνομη, με ενεργητική στάση, και συχνά είναι εκείνη που αναλαμβάνει να βοηθήσει ή να σώσει τον άντρα μέσα από τις δικές της πρωτοβουλίες. (Palin, Ashley, 2013).

Η αμφισβήτηση των έμφυλων στερεοτύπων γίνεται ιδιαίτερα εμφανής στη σύγχρονη λογοτεχνική παραγωγή, όπου οι δημιουργοί αναγνωρίζουν την ανάγκη για χαρακτήρες με περισσότερες πτυχές, ικανούς να αντανakλούν την πολυμορφία και την πολυπλοκότητα του σημερινού κοινωνικού περιβάλλοντος. Στα σύγχρονα παιδικά βιβλία, για παράδειγμα, συναντάμε γυναικείες μορφές που παρουσιάζονται ως δυναμικές, αυτόνομες και αποφασιστικές, καθώς και ανδρικούς χαρακτήρες που απομακρύνονται από την παραδοσιακή

εικόνα της άκαμπτης αρρενωπότητας και εκφράζουν ανοιχτά τα συναισθήματα και τις ευαισθησίες τους. Τέτοιου είδους αφηγήσεις όχι μόνο διευρύνουν τον τρόπο με τον οποίο τα φύλα γίνονται αντιληπτά, αλλά και ενθαρρύνουν τα παιδιά να αναπτύξουν την προσωπική τους ταυτότητα χωρίς περιορισμούς ή προκαθορισμένους ρόλους (Paechter, 2006).

Η λογοτεχνία διαθέτει τη δυνατότητα όχι μόνο να αναπαριστά τις κοινωνικές ανισότητες, αλλά και να συμβάλλει ενεργά στην αποδόμησή τους. Μέσα από αφηγήσεις που προωθούν την πολυφωνία και αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα της ανθρώπινης εμπειρίας, η λογοτεχνική παραγωγή μπορεί να αμφισβητήσει παγιωμένα στερεότυπα και να ενισχύσει την κριτική προσέγγιση των κοινωνικών δομών. Με τον τρόπο αυτό, η λογοτεχνία λειτουργεί ως πεδίο στοχασμού και μετασχηματισμού, προσφέροντας στους αναγνώστες εναλλακτικές οπτικές που διευρύνουν την κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας. Ως πολιτισμικό μέσο, η λογοτεχνία μπορεί να αποτελέσει ουσιαστικό μηχανισμό κοινωνικού μετασχηματισμού, συμβάλλοντας στην προώθηση της ισότητας και στην ενίσχυση της αποδοχής της διαφορετικότητας. Μέσα από αφηγήσεις που αναδεικνύουν συμπεριληπτικές αξίες και αμφισβητούν στερεοτυπικές αναπαραστάσεις, η λογοτεχνία ενθαρρύνει την ανάπτυξη κοινωνικής ευαισθησίας και κριτικής σκέψης, υποστηρίζοντας τη συγκρότηση ενός πιο δίκαιου και πολυφωνικού κοινωνικού πλαισίου (Χριστοδούλου, 2010).

Συνολικά, η εξέλιξη των έμφυλων αναπαραστάσεων στη λογοτεχνία αποτυπώνει μια συνεχή πορεία κοινωνικού μετασχηματισμού, από τις πατριαρχικές δομές των παραδοσιακών αφηγήσεων έως τις σύγχρονες προσεγγίσεις που προωθούν την ισότητα και τη συμπερίληψη. Η ιστορική αλλαγή που ξεκίνησε με τον Διαφωτισμό και ενισχύθηκε από τα φεμινιστικά κινήματα του 20ού αιώνα οδήγησε στη διαμόρφωση νέων λογοτεχνικών προτύπων, όπου οι χαρακτήρες παρουσιάζονται πολυδιάστατοι και απαλλαγμένοι από στερεοτυπικούς ρόλους. Στο πλαίσιο αυτό, η παιδική λογοτεχνία αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς λειτουργεί ως πεδίο διαμόρφωσης αντιλήψεων και αξιών από την πρώιμη παιδική ηλικία. Μέσα από αφηγήσεις που αναδεικνύουν τη διαφορετικότητα και ενθαρρύνουν την κριτική σκέψη, η λογοτεχνία συμβάλλει ουσιαστικά στην οικοδόμηση μιας κοινωνίας που αναγνωρίζει την ισότητα των φύλων και προάγει τον σεβασμό προς κάθε μορφή ταυτότητας. Με αυτόν τον τρόπο, αναδεικνύεται όχι μόνο ως καθρέφτης της κοινωνικής πραγματικότητας, αλλά και ως δυναμικός μηχανισμός κοινωνικής αλλαγής.

3.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Στα σύγχρονα παραμύθια παρατηρείται αλλαγή στη θεματολογία. Η γυναίκες παρουσιάζονται πλέον πιο δραστήρια και δυναμική (Κανατσούλη, 2002). Ενδεικτική είναι μία έρευνα η οποία εξέτασε τις αναπαραστάσεις φύλου στα αναγνώσματα του νηπιαγωγείου και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, παρότι οι παραδοσιακοί ρόλοι εξακολουθούν να εμφανίζονται και τα

στερεότυπα συνεχίζουν να υπάρχουν, γίνονται προσπάθειες για αλλαγές και διαφοροποιήσεις (Τσιλιμένη, 2009).

Στα σύγχρονα παραμύθια παρατηρείται μια ουσιαστική μετατόπιση στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται οι γυναικείοι χαρακτήρες. Ενώ στα παραδοσιακά παραμύθια η γυναίκα εμφανιζόταν κυρίως ως παθητική, υποτακτική και εξαρτημένη από τον άνδρα, στα νεότερα έργα αποκτά δράση, αυτονομία και φωνή. Οι ηρωίδες δεν περιμένουν πλέον τη σωτηρία από κάποιον πρίγκιπα· παίρνουν οι ίδιες πρωτοβουλίες, αντιμετωπίζουν δυσκολίες και συμβάλλουν ενεργά στην εξέλιξη της ιστορίας. (Αναγνωστοπούλου, Δ. 2007).

Οι γυναίκες παρουσιάζονται ως άτομα με θέληση και αποφασιστικότητα. Δρουν αυτόνομα, παίρνουν αποφάσεις και συχνά καθορίζουν την έκβαση της πλοκής. Δεν εξαρτώνται πλέον από ανδρικές φιγούρες για να επιτύχουν τους στόχους τους. Αντίθετα, επιδιώκουν την προσωπική τους ολοκλήρωση μέσα από τη γνώση, την εργασία ή την περιπέτεια. Οι σύγχρονες ηρωίδες δεν περιορίζονται σε στερεοτυπικούς ρόλους (μητέρα, σύζυγος, κόρη). Εμφανίζονται ως σύνθετες προσωπικότητες με συναισθήματα, αδυναμίες και εσωτερικές συγκρούσεις. Η σχέση τους με τους άνδρες χαρακτηρίζεται από αμοιβαίο σεβασμό και συνεργασία, όχι από εξάρτηση ή υποταγή. Πολλά παραμύθια επιχειρούν να αποδομήσουν την εικόνα της «όμορφης και καλής» γυναίκας, δείχνοντας ότι η αξία της δεν εξαρτάται από την εμφάνιση αλλά από τις πράξεις και τη σκέψη της. Οι γυναίκες συχνά λειτουργούν ως φορείς αλλαγής, υπερασπίζονται τη δικαιοσύνη, την ισότητα και την αποδοχή της διαφορετικότητας, (Γιαννικοπούλου, 2008).

Στα σύγχρονα παραμύθια, η ανδρική παρουσία παρουσιάζει επίσης αξιοσημείωτη μεταμόρφωση σε σχέση με τα παραδοσιακά αφηγηματικά πρότυπα. Οι άνδρες δεν εμφανίζονται πλέον αποκλειστικά ως ήρωες-σωτήρες ή φορείς εξουσίας, αλλά ως πολύπλευρες και συναισθηματικά σύνθετες προσωπικότητες. Η αφήγηση τους αποδίδει ανθρώπινα χαρακτηριστικά, όπως ευαισθησία, ενσυναίσθηση και συνεργατικότητα, στοιχεία που διαφοροποιούνται από την παλαιότερη εικόνα του αυστηρού και κυρίαρχου αρσενικού. Παράλληλα, οι ανδρικοί χαρακτήρες συμμετέχουν ισότιμα με τις γυναίκες στην εξέλιξη της πλοκής, λειτουργώντας συχνά ως σύμμαχοι και όχι ως καθοδηγητές ή προστάτες. Η αλλαγή αυτή αντανάκλα τις κοινωνικές διεργασίες που προωθούν την ισότητα των φύλων και την αποδόμηση των στερεοτύπων, χωρίς ωστόσο να εξαλείφονται πλήρως οι παραδοσιακές αντιλήψεις που εξακολουθούν να επηρεάζουν τη σύγχρονη παιδική λογοτεχνία (Κανατσούλη, Μ. 2008).

Η μεταμόρφωση αυτή δεν είναι απόλυτη· όπως και στην περίπτωση των γυναικείων χαρακτήρων, τα παραδοσιακά μοτίβα εξακολουθούν να υπάρχουν, αλλά συνυπάρχουν με νέες, πιο ισότιμες και ρεαλιστικές απεικονίσεις. Οι σύγχρονοι άνδρες στα παραμύθια αποτελούν πλέον φορείς αλλαγής και εξέλιξης, αντικατοπτρίζοντας την προσπάθεια της παιδικής λογοτεχνίας να προωθήσει πρότυπα που ενισχύουν την ισότητα, τη συναισθηματική νοημοσύνη και την κοινωνική ευαισθησία.

3.4 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΧΡΟΝΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΠΟΥ ΑΠΟΔΟΜΟΥΝ ΤΑ ΕΜΦΥΛΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ: Η Στρογγυλοσκουφίτσα και η πριγκίπισσα δυσκολούλα

Στρογγυλοσκουφίτσα

Η Στρογγυλοσκουφίτσα όπως μπορούμε να συμπεράνουμε και από τον τίτλο του παραμυθιού είναι μια σύγχρονη εκδοχή του κλασσικού παραμυθιού. Αυτή η εκδοχή λοιπόν, αν και η πλοκή έχει κάποια κοινά στοιχεία με την πρωτότυπη ιστορία παρουσιάζει και πολλές ανατροπές και νεοτερισμούς που ξαφνιάζουν. Αν και στην αρχή η ιστορία ξεκινάει με την κλασσική φράση “Μια φορά και έναν καιρό...” όπου μας παραπέμπει στα παλιά παραμύθια, φαίνεται ξεκάθαρα ότι πρόκειται για ένα σύγχρονο παραμύθι.

Το συγκεκριμένο παραμύθι συνιστά ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ανατροπής των παραδοσιακών έμφυλων στερεοτύπων που συναντώνται συχνά στη παιδική λογοτεχνία. Αντί να αναπαράγει την καθιερωμένη εικόνα του κοριτσιού ως μικρού, ευαίσθητου, αδύναμου και φοβισμένου – ιδίως απέναντι σε απειλητικές φιγούρες όπως ο «τρομερός λύκος» – το κείμενο επιλέγει να παρουσιάσει μια ηρωίδα με εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά. Το κορίτσι εμφανίζεται ως δραστήριο, ατρόμητο και ζωηρό, με συμπεριφορές που παραδοσιακά αποδίδονται στα αγόρια, όπως η σκανταλιά, η απουσία φόβου και η έλλειψη αίσθησης κινδύνου. Η απεικόνιση αυτή λειτουργεί ως συνειδητή προσπάθεια αποδόμησης των στερεοτυπικών αντιλήψεων γύρω από τη θηλυκότητα, προβάλλοντας μια παιδική ηρωίδα που δεν συμμορφώνεται με τις συμβατικές προσδοκίες παθητικότητας και ευαλωτότητας. Αντίθετα, παρουσιάζεται ως ένα «μικρό διαβολάκι», μια μορφή που διεκδικεί ενεργό ρόλο στην αφήγηση και ενσαρκώνει μια πιο σύγχρονη, δυναμική και πολυδιάστατη εκδοχή του γυναικείου φύλου. Με αυτόν τον τρόπο, το παραμύθι συμβάλλει στη διεύρυνση των διαθέσιμων προτύπων για τα παιδιά, προωθώντας μια πιο ισότιμη και μη στερεοτυπική προσέγγιση των έμφυλων ταυτοτήτων.

Στο συγκεκριμένο παραμύθι, η ανδρική φιγούρα – η οποία συμβολίζεται από τον λύκο – παρουσιάζεται με τρόπο που αντιστρέφει πλήρως τα παραδοσιακά στερεότυπα της αρρενωπότητας. Αντί να ενσαρκώνει τα χαρακτηριστικά του ισχυρού, απειλητικού και κυρίαρχου αρσενικού, ο λύκος αποδίδεται ως μια μορφή εξαιρετικά ευάλωτη και φοβισμένη, σε σημείο που η ένταση του φόβου του τον οδηγεί ακόμη και σε τραυλισμό. Η περιγραφή του ως «χαμηλών τόνων», με «αστεία φατσούλα» και χωρίς την παραμικρή ικανότητα να υπερασπιστεί την εικόνα του «φοβερού και τρομερού λύκου», υπονομεύει συστηματικά την παραδοσιακή αφήγηση που τον θέλει σύμβολο δύναμης και απειλής. Η αδυναμία του να επιβληθεί οδηγεί τις γυναικείες φιγούρες, τη γιαγιά και την εγγονή, όχι μόνο να μην τον φοβηθούν, αλλά να τον παρερμηνεύσουν ως ένα ακίνδυνο, σχεδόν συμπαθητικό πλάσμα, ένα «καημένο σκυλάκι». Η αναπαράσταση αυτή λειτουργεί ως μηχανισμός αποδόμησης της ηγεμονικής αρρενωπότητας, προβάλλοντας έναν ανδρικό χαρακτήρα που δεν στηρίζεται στη δύναμη, την επιθετικότητα ή την εξουσία, αλλά στην ευαισθησία και την αδυναμία. Με τον τρόπο αυτό, το παραμύθι συμβάλλει στη διεύρυνση των διαθέσιμων προτύπων για τα παιδιά,

προωθώντας μια πιο σύγχρονη, πολυδιάστατη και μη στερεοτυπική εκδοχή της ανδρικής ταυτότητας, η οποία συνάδει με τις νεωτερικές τάσεις της παιδικής λογοτεχνίας προς την ισότητα και την ανατροπή των έμφυλων συμβάσεων.

Από την άλλη πλευρά, η γιαγιά δεν είναι μια απροστάτευτη και αδύναμη γυναίκα αλλά αντίθετα, είναι μια σύγχρονη κύρια που ανατρέπει τα στερεότυπα. Απεικονίζεται ως μία δυναμική προσωπικότητα, αυτοδύναμη, ανεξάρτητη και αυτάρκεις. Οδηγεί το δικό της αυτοκίνητο ενώ σε ένα σημείο της ιστορίας φαίνεται το πόσο σωματικά δυνατή είναι αφού, καταφέρνει να σηκώσει τον λύκο για να τον περιθάλλει μετά από ένα ατύχημα που είχε προηγηθεί.

Στην αρχή της ιστορίας η στρογγυλοσκουφίτσα τρομοκρατεί τον λύκο με μια καραμούζα. Αυτός ενώ τρομάζει απίστευτα προσπαθεί να πει στο κορίτσι ότι είναι ένας λύκος η κοπέλα δεν το πιστεύει καθότι δεν διαθέτει τα απειλητικά και τερατώδη χαρακτηριστικά που έχουν οι λύκοι. Έτσι συνηθίζονταν να περιγράφονται μέχρι τότε. Για αυτόν τον λόγο, το κορίτσι τον μπερδεύει με σκύλο. Μετά το ατύχημα που τον φροντίζει η γιαγιά η οποία και η ίδια πιστεύει ότι είναι ένα καημένο σκυλάκι, τον βάζει να ξαπλώσει και να ξεκουραστεί στο κρεβάτι της. Η στρογγυλοσκουφίτσα όταν μπαίνει στο σπίτι και δεν βλέπει την γιαγιά της νομίζει ότι την έφαγε. Χωρίς να διστάσει καθόλου τον κοπανάει με ένα κηροπήγιο στο κεφάλι και παίρνει ένα μαχαίρι για να σώσει την γιαγιά της. Σε αυτό το σημείο παρεμβαίνει άμεσα ο γιατρός που παίρνει την θέση του κυνηγού από το κλασικό παραμύθι. Αποκαθιστά αμέσως την αλήθεια λέγοντας πως το δύσμοιρο ζώακι δεν είναι σκύλος αλλά, ένας τεράστιος λύκος. Σε αυτή την ιστορία αντί να σκοτώσει τον λύκο του σώσει την ζωή. Ακόμα μαζί με την γιαγιά τον περιθάλλουν και τελικά τον γιατρεύουν. Στο τέλος μάλιστα ο λύκος ζει με την ηλικιωμένη κυριά.

Στο συγκεκριμένο παραμύθι παρατηρείται μια ουσιαστική ανατροπή των καθιερωμένων έμφυλων στερεοτύπων, όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί μέσα από την παραδοσιακή αφήγηση. Ενώ στις κλασικές ιστορίες τα κορίτσια και γενικότερα οι γυναίκες παρουσιάζονται ως φιγούρες που αποδέχονται παθητικά τη μοίρα τους, συμμορφώνονται με τις κοινωνικές επιταγές και υποτάσσονται στις προσδοκίες του περιβάλλοντός τους, εδώ η δυναμική αντιστρέφεται πλήρως. Η ανδρική μορφή, η οποία συμβολίζεται από τον λύκο, εμφανίζεται ως εκείνη που τελικά υποχωρεί, αποδέχεται και ενστερνίζεται χωρίς αντίσταση την εξέλιξη των γεγονότων. Ο λύκος δεν ενσαρκώνει την παραδοσιακή εικόνα του ισχυρού, απειλητικού και κυρίαρχου αρσενικού· αντίθετα, παρουσιάζεται ως μια φιγούρα που στερείται δύναμης και αντιδραστικότητας, αποδεχόμενος «τη μοίρα του» με τρόπο που παραπέμπει σε παθητικότητα και υποταγή. Η αντιστροφή αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο της σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας, καθώς μετατοπίζει τα όρια της αρρενωπότητας και αμφισβητεί την παραδοσιακή ηγεμονική της μορφή. Η συμπεριφορά του λύκου υποδηλώνει ότι η υποταγή και η αποδοχή δεν αποτελούν αποκλειστικά χαρακτηριστικά που αποδίδονται στο γυναικείο φύλο, αλλά μπορούν να εμφανιστούν και σε ανδρικές φιγούρες, αποδομώντας έτσι τη στερεοτυπική διάκριση μεταξύ «ισχυρού άνδρα» και «παθητικής γυναίκας». Με αυτόν τον τρόπο, το παραμύθι συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας πιο πολυδιάστατης και μη στερεοτυπικής προσέγγισης των έμφυλων ταυτοτήτων, προωθώντας την ιδέα ότι οι ρόλοι των φύλων δεν είναι σταθεροί ούτε

προκαθορισμένοι, αλλά μπορούν να επαναπροσδιοριστούν μέσα από νέες αφηγηματικές πρακτικές.

το συγκεκριμένο παραμύθι αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ανατροπής των έμφυλων στερεοτύπων που κυριαρχούν στην παραδοσιακή παιδική αφήγηση. Μέσα από την αντιστροφή των ρόλων, όπου ο λύκος – σύμβολο του αρσενικού – παρουσιάζεται ως υποταγμένος και ευάλωτος, ενώ οι γυναικείς μορφές διατηρούν ενεργό και κυρίαρχο ρόλο, το έργο προβάλλει μια νέα οπτική για τις έμφυλες ταυτότητες. Η ιστορία, με τον τρόπο αυτό, συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας πιο ισότιμης και πολυδιάστατης εικόνας των φύλων, ενισχύοντας την παιδαγωγική αξία των σύγχρονων παραμυθιών ως μέσων κοινωνικού προβληματισμού και ανανέωσης των αντιλήψεων γύρω από τη θηλυκότητα και την και την αρρενωπότητα.

Η Πριγκίπισσα Δυσκολούλα

Η Πριγκίπισσα Δυσκολούλα του Ευγένιου Τριβιζά αποτελεί ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα της σύγχρονης ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας που επιχειρεί να ανατρέψει τα έμφυλα στερεότυπα μέσα από τη μορφή της πριγκίπισσας ενός συμβόλου που στην παραδοσιακή αφήγηση συνδέεται με την παθητικότητα, την υπακοή και την εξάρτηση από τον ανδρικό ήρωα.

Στο παραμύθι, η Δυσκολούλα αρνείται να ακολουθήσει τους κανόνες που της επιβάλλουν οι μεγάλοι. Δεν θέλει να φορέσει τα «πριγκιπικά» φορέματα, δεν θέλει να συμπεριφέρεται «όπως πρέπει», δεν θέλει να γίνει η τέλεια, ευγενική, ήσυχη πριγκίπισσα που περιμένουν όλοι. Αντίθετα, θέλει να είναι ο εαυτός της να κάνει ό,τι την ευχαριστεί, να εξερευνά τον κόσμο και να παίρνει αποφάσεις μόνη της. Με χιούμορ, ανατροπές και τη χαρακτηριστική φαντασία της η ιστορία δείχνει ότι τα παιδιά -και ειδικά τα κορίτσια- έχουν δικαίωμα να είναι δυναμικά, να έχουν άποψη, να κάνουν λάθη, να εξερευνούν, να αμφισβητούν και να χαράζουν τον δικό τους δρόμο.

Στο παραμύθι, η Δυσκολούλα συγκρούεται με τις προσδοκίες των γύρω της — των γονιών, των αυλικών, της κοινωνίας — που προσπαθούν να την κάνουν να «συμμορφωθεί». Όμως εκείνη αντιστέκεται. Μέσα από τις περιπέτειές της, δείχνει ότι η αληθινή ευτυχία δεν βρίσκεται στην υπακοή, αλλά στην αυτογνωσία και την ελευθερία.

Η Δυσκολούλα δεν ενσαρκώνει την «τέλεια» πριγκίπισσα των κλασικών παραμυθιών· αντιθέτως, αντιστέκεται στις κοινωνικές προσδοκίες που επιβάλλουν στις γυναίκες να είναι ήσυχες, ευγενικές και υποταγμένες. Η άρνησή της να φορέσει τα πριγκιπικά φορέματα ή να συμπεριφερθεί «όπως πρέπει» λειτουργεί ως πράξη αντίστασης απέναντι στην πατριαρχική τάξη πραγμάτων. Η στάση της δεν είναι απλώς παιδική ανυπακοή, αλλά συμβολική διεκδίκηση της γυναικείας αυτοδιάθεσης. Η χρήση του ονόματος «Δυσκολούλα» είναι καθοριστική. Το επίθετο «δύσκολη» φέρει αρνητική χροιά στην κοινωνική αντίληψη, ιδίως όταν αποδίδεται σε γυναίκες., ωστόσο, ανατρέπει τη σημασία του όρου, μετατρέποντάς τον σε σύμβολο ανεξαρτησίας και αυτοπεποίθησης. Η «δυσκολία» της πριγκίπισσας δεν είναι ελάττωμα, αλλά μορφή αντίστασης απέναντι στην ομοιομορφία και την επιβολή.

Ο Τριβιζάς χρησιμοποιεί τη μορφή της πριγκίπισσας για να σατιρίσει τα στερεότυπα αποδομεί τη παθητική θηλυκότητα αποκαλύπτει την παράλογη φύση των κοινωνικών κανόνων που περιορίζουν τα κορίτσια σε προκαθορισμένους ρόλους. και προτείνει ένα νέο πρότυπο: τη γυναίκα που σκέφτεται, αποφασίζει και δρα. που θέλουν τα κορίτσια να είναι ήσυχα, ευγενικά και παθητικά. Αντίθετα, η Δυσκολούλα είναι δυναμική, ενεργή, δημιουργική μια ηρωίδα που διεκδικεί το δικαίωμα να είναι διαφορετική.

4. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο παρόν κεφάλαιο πραγματοποιείται μια συνολική ανάλυση και ερμηνεία των ευρημάτων της έρευνας, με στόχο τη διερεύνηση των ομοιοτήτων και διαφορών των 4 βιβλίων που αξιοποιήθηκαν προς ανάλυση και που προκύπτουν σε σχέση με τα αποτελέσματα που έχουν παρουσιαστεί στα προηγούμενα κεφάλαια. Εξετάζεται η ανακατασκευή των κοινωνικών αξιών και η μεταβολή των αντιλήψεων γύρω από τη θηλυκότητα, όπως αυτές αντανακλώνται μέσα από τις αφηγήσεις των παιδικών παραμυθιών και των σύγχρονων εικονογραφημένων βιβλίων. Παράλληλα, επιχειρείται η σύνδεση των θεωρητικών προσεγγίσεων με τα εμπειρικά δεδομένα, ώστε να αναδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο η παιδική λογοτεχνία λειτουργεί ως μέσο κοινωνικής αναπαράστασης και μετασχηματισμού των έμφυλων ρόλων. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τη συνολική παρουσίαση των συμπερασμάτων που προκύπτουν από την ανάλυση, την επισήμανση των περιορισμών της έρευνας και τη διατύπωση προτάσεων για μελλοντικές μελέτες που θα μπορούσαν να επεκτείνουν ή να εμβαθύνουν τα παρόντα αποτελέσματα, συμβάλλοντας περαιτέρω στην κατανόηση της σχέσης μεταξύ παιδικής λογοτεχνίας, κοινωνικών αξιών και έμφυλων αναπαραστάσεων.

4.1 ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ

Η μελέτη των 4 παραμυθιών, είτε πρόκειται για παραδοσιακές είτε για σύγχρονες εκδοχές τους, αποκαλύπτει έναν ζωντανό και διαρκώς εξελισσόμενο λογοτεχνικό χώρο, όπου η αφήγηση λειτουργεί ως μέσο κοινωνικής διαπαιδαγώγησης, ψυχαγωγίας και πολιτισμικής έκφρασης. Παρά τις κοινές τους ρίζες, τα παραδοσιακά και τα σύγχρονα παραμύθια παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις που αντανακλούν τις κοινωνικές, ιδεολογικές και αισθητικές μεταβολές των εποχών στις οποίες δημιουργήθηκαν.

Τα παραδοσιακά παραμύθια προέρχονται από την προφορική λαϊκή παράδοση και αποτελούν συλλογικά δημιουργήματα, διαμορφωμένα μέσα από τη διαδοχική αφήγηση και αναδιατύπωση. Η λειτουργία τους ήταν πρωτίστως παιδαγωγική και κοινωνικοποιητική, καθώς μετέφεραν αξίες, φόβους και προσδοκίες των κοινοτήτων που τα παρήγαγαν. Η δομή τους είναι σταθερή και επαναληπτική, όπως έχει αναδειχθεί στη μορφολογική του ανάλυση, με συγκεκριμένες αφηγηματικές λειτουργίες, γραμμική εξέλιξη και σαφή ηθική κατάληξη. Ο ήρωας καλείται να

περάσει δοκιμασίες, να λάβει μαγική βοήθεια και να επιτύχει την τελική δικαίωση, ενώ η διάκριση ανάμεσα στο καλό και το κακό είναι απόλυτη και αδιαπραγμάτευτη. Αντίθετα, τα σύγχρονα παραμύθια αποτελούν προϊόντα ατομικής δημιουργίας και εντάσσονται στη λογοτεχνική παραγωγή με συνείδηση της αισθητικής και ιδεολογικής τους λειτουργίας. Όπως επισημαίνεται, η σύγχρονη παιδική λογοτεχνία δεν αναπαράγει απλώς τα μοτίβα της παράδοσης, αλλά τα ανατρέπει, τα επανερμηνεύει και τα χρησιμοποιεί για να σχολιάσει κοινωνικά ζητήματα (Zippe, 1994). Η αφήγηση γίνεται πολυεπίπεδη, η δομή λιγότερο προβλέψιμη και συχνά ανοιχτή, ενώ η ηθική δεν επιβάλλεται εξωτερικά αλλά προκύπτει μέσα από την εμπειρία και την εσωτερική ανάπτυξη των χαρακτήρων.

Σημαντική διαφοροποίηση εντοπίζεται και στην απεικόνιση των φύλων και των κοινωνικών ρόλων. Τα παραδοσιακά παραμύθια, όπως έχει αναλυθεί, αναπαράγουν πατριαρχικά στερεότυπα, όπου η γυναίκα παρουσιάζεται παθητική, αδύναμη και εξαρτημένη από την ανδρική σωτηρία, ενώ ο άνδρας εμφανίζεται ως γενναίος, δραστήριος και κυρίαρχος (Warner, 1994). Στα σύγχρονα παραμύθια, οι ρόλοι αυτοί ανατρέπονται: οι ηρωίδες είναι δυναμικές, αυτόνομες και ικανές να καθορίσουν τη μοίρα τους, ενώ οι άνδρες παρουσιάζονται πολυδιάστατοι, ευαίσθητοι και απαλλαγμένοι από στερεοτυπικά πρότυπα. Η αλλαγή αυτή αντανακλά τις σύγχρονες κοινωνικές αντιλήψεις περί ισότητας, διαφορετικότητας και αυτοδιάθεσης. Η ηθική διάσταση των παραμυθιών διαφοροποιείται επίσης ουσιαστικά. Στα παραδοσιακά παραμύθια, η ηθική είναι εξωτερική και επιβάλλεται μέσω ανταμοιβής ή τιμωρίας, όπως έχει αναφερθεί στη ψυχαναλυτική του προσέγγιση. Στα σύγχρονα παραμύθια, η ηθική είναι εσωτερική, διαλογική και συχνά αμφίσημη (Bettelheim, 1976). Οι ήρωες δεν είναι τέλει ούτε αλάνθαστοι· μαθαίνουν μέσα από τα λάθη τους, αναπτύσσονται ψυχολογικά και αποκτούν αυτογνωσία. Η αφήγηση προάγει την ενσυναίσθηση, την κριτική σκέψη και την προσωπική ευθύνη του αναγνώστη. Αισθητικά, τα παραδοσιακά παραμύθια χρησιμοποιούν απλή, επαναληπτική γλώσσα, συμβολισμούς και μοτίβα που διευκολύνουν τη μνήμη και τη μετάδοση. Τα σύγχρονα παραμύθια αξιοποιούν ποιητική γλώσσα, χιούμορ, πολυτροπικότητα και εικονογραφική πολυπλοκότητα. Η εικόνα και το κείμενο συνυπάρχουν δημιουργικά, ενώ η αφήγηση απευθύνεται συχνά τόσο σε παιδιά όσο και σε ενήλικες, προσφέροντας πολλαπλά επίπεδα ανάγνωσης.

Τέλος, ο ρόλος του αναγνώστη έχει μεταβληθεί σημαντικά. Στα παραδοσιακά παραμύθια, ο αναγνώστης είναι παθητικός δέκτης ενός σταθερού μηνύματος. Στα σύγχρονα, ο αναγνώστης καλείται να συμμετάσχει ενεργά, να ερμηνεύσει, να αμφισβητήσει και να αναστοχαστεί. Το παραμύθι γίνεται διαδραστικό, πολυεπίπεδο και ανοιχτό σε πολλαπλές αναγνώσεις. Συνολικά, οι διαφορές ανάμεσα στα παραδοσιακά και τα σύγχρονα παραμύθια αποτυπώνουν τη μετάβαση από μια συλλογική, σταθερή και ηθικοπλαστική αφήγηση προς μια ατομική, κριτική και πολυδιάστατη λογοτεχνική προσέγγιση. Τα σύγχρονα παραμύθια δεν καταργούν την παράδοση· την επανερμηνεύουν, την αποδομούν και την εμπλουτίζουν, δημιουργώντας έναν δημιουργικό διάλογο ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν.

4.2 Η μετατόπιση των κοινωνικών αξιών από την παλιά εποχή μέχρι σήμερα μέσα από τα παραμύθια

Η εξέλιξη των παραμυθιών από την παραδοσιακή στην σύγχρονη μορφή τους αποτελεί έναν καθρέφτη της κοινωνικής και πολιτισμικής μεταμόρφωσης των αξιών που διέπουν τις ανθρώπινες κοινότητες. Τα παραμύθια, ως αφηγηματικά προϊόντα της συλλογικής συνείδησης, δεν είναι ποτέ ουδέτερα· ενσωματώνουν τις αντιλήψεις, τα ήθη και τις ιδεολογίες της εποχής τους. Το παραμύθι λειτουργεί ως ψυχολογικός και παιδαγωγικός μηχανισμός, μέσα από τον οποίο το άτομο μαθαίνει να ερμηνεύει τον κόσμο και να εντάσσεται σε αυτόν σύμφωνα με τις κοινωνικές νόρμες. Επομένως, η μετατόπιση των αξιών στα παραμύθια αντανακλά την ευρύτερη μετατόπιση των κοινωνικών αντιλήψεων για το φύλο, την εξουσία, την ηθική, την οικογένεια και την ατομικότητα (Bettelheim, 1976).

Στην παλαιότερη εποχή, τα παραδοσιακά παραμύθια, όπως αυτά των αδελφών Γκριμ, διαμορφώθηκαν μέσα σε κοινωνίες ιεραρχικές, πατριαρχικές και βαθιά θρησκευόμενες. Οι αξίες που προβάλλονται είναι η υπακοή, η ταπεινότητα, η εργατικότητα και η πίστη στη θεία δικαιοσύνη. Ο ήρωας ή η ηρωίδα ανταμείβεται όταν συμμορφώνεται με τους κανόνες της κοινότητας και τιμωρείται όταν τους παραβιάζει. Η κοινωνική τάξη παρουσιάζεται ως φυσική και αναπόφευκτη, ενώ η ατομική επιθυμία υποτάσσεται στο συλλογικό καλό. Η γυναίκα, ενσαρκώνει την αρετή της σιωπής και της υπομονής, ενώ ο άνδρας αντιπροσωπεύει τη δράση και τη λογική. Η οικογένεια και η κοινότητα αποτελούν τον πυρήνα της κοινωνικής σταθερότητας, και το παραμύθι λειτουργεί ως μέσο ενίσχυσης αυτής της τάξης (Κανατσούλη, Μ. 1997).

Καθώς οι κοινωνίες εξελίσσονται και οι αξίες μεταβάλλονται, τα παραμύθια ακολουθούν αυτή τη μετατόπιση. Η βιομηχανική επανάσταση, η άνοδος της αστικής τάξης και η εμφάνιση των πρώτων παιδαγωγικών θεωριών του 19ου και 20ού αιώνα μεταμορφώνουν το παραμύθι από λαϊκό αφήγημα σε λογοτεχνικό είδος. το παραμύθι γίνεται πλέον φορέας κοινωνικής κριτικής, καθώς οι συγγραφείς αρχίζουν να αμφισβητούν τις παραδοσιακές αξίες και να προβάλλουν νέες μορφές ηθικής και κοινωνικής συνείδησης. Η έννοια της αρετής παύει να ταυτίζεται με την υπακοή και συνδέεται με την αυθεντικότητα, την εσωτερική δύναμη και την ατομική επιλογή (Butler, J. 2006).

Στη σύγχρονη εποχή, η μετατόπιση των αξιών στα παραμύθια είναι ακόμη πιο έντονη. Οι κοινωνίες του 21ου αιώνα χαρακτηρίζονται από πλουραλισμό, ισότητα φύλων, σεβασμό στη διαφορετικότητα και αμφισβήτηση της εξουσίας (Smith-D'Arezzo, W. M. 2003). Τα παραμύθια αντανακλούν αυτές τις αλλαγές, προβάλλοντας ήρωες και ηρωίδες που δεν υπακούουν πλέον σε προκαθορισμένους ρόλους αλλά αναζητούν την προσωπική τους ταυτότητα. Η πριγκίπισσα δεν περιμένει τον πρίγκιπα για να τη σώσει· αναλαμβάνει δράση, υπερασπίζεται τον εαυτό της και διεκδικεί τη θέση της στον κόσμο. Ο δράκος δεν είναι απαραίτητα κακός· μπορεί να είναι παρεξηγημένος ή θύμα κοινωνικών προκαταλήψεων. Η μαγεία δεν λειτουργεί ως εξωτερική δύναμη σωτηρίας αλλά ως μεταφορά για την εσωτερική εξέλιξη του ανθρώπου.

Η μετατόπιση αυτή συνδέεται άμεσα με την αλλαγή των παιδαγωγικών και ψυχολογικών αντιλήψεων. Όπως σημειώνει η (Nikolajeva 2005), η σύγχρονη παιδική λογοτεχνία προάγει την αυτονομία του παιδιού και την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Το παραμύθι δεν επιβάλλει πλέον αξίες· τις θέτει υπό συζήτηση. Ο αναγνώστης καλείται να σκεφτεί, να αμφισβητήσει και να επιλέξει. Η ηθική δεν είναι εξωτερική επιταγή αλλά εσωτερική διεργασία αυτογνωσίας. Έτσι, η κοινωνική αξία της υπακοής μετατρέπεται σε αξία της αυτονομίας, η αρετή της σιωπής σε αρετή της έκφρασης, και η πίστη στη μοίρα σε πίστη στην προσωπική ευθύνη. Η μετατόπιση των αξιών στα παραμύθια δεν είναι μόνο θεματική αλλά και αισθητική. Η γλώσσα γίνεται πιο πολυεπίπεδη, η αφήγηση πιο ειρωνική και η εικονογράφηση πιο συμβολική. Όπως παρατηρείται, τα σύγχρονα παραμύθια δεν αποσκοπούν απλώς στη διδασκαλία αλλά στην πρόκληση συναισθηματικής και νοητικής εμπλοκής. Η κοινωνική αξία της απλότητας μετατρέπεται σε αξία της πολυπλοκότητας· η μονοδιάστατη ηθική σε πολυδιάστατη ηθική συνείδηση (Tatar, 2003).

Συνοψίζοντας, η μετατόπιση των κοινωνικών αξιών από την παλιά εποχή μέχρι σήμερα μέσα από τα παραμύθια αποτυπώνει τη μετάβαση από μια κοινωνία της συμμόρφωσης σε μια κοινωνία της αυτοδιάθεσης. Από την υπακοή προς την ελευθερία, από την παθητικότητα προς τη δράση, από τη συλλογική ηθική προς την ατομική ευθύνη. Τα παραμύθια, ως ζωντανός οργανισμός της πολιτισμικής μνήμης, συνεχίζουν να εξελίσσονται, να καθρεφτίζουν και να διαμορφώνουν τις αξίες της εποχής τους. Έτσι, η μαγεία τους δεν βρίσκεται μόνο στις ιστορίες που αφηγούνται, αλλά και στη δύναμή τους να μεταμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνίες αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τον κόσμο.

4.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα μελέτη ανέδειξε ότι η παιδική λογοτεχνία αποτελεί έναν καθρέφτη των κοινωνικών αντιλήψεων και των πολιτισμικών αξιών κάθε εποχής, ιδιαίτερα όσον αφορά την αναπαράσταση των φύλων. Μέσα από την ανάλυση των αφηγηματικών δομών, των χαρακτήρων και των θεματικών μοτίβων, διαπιστώθηκε ότι οι παιδικές αφηγήσεις δεν είναι ουδέτερες· αντιθέτως, λειτουργούν ως φορείς ιδεολογίας, αναπαράγοντας ή αμφισβητώντας τα κυρίαρχα στερεότυπα που προσδιορίζουν τη γυναικεία και την ανδρική ταυτότητα. Παρότι η σύγχρονη παιδική λογοτεχνία παρουσιάζει τάσεις απελευθέρωσης από παραδοσιακά πρότυπα, εξακολουθούν να εντοπίζονται αφηγήσεις όπου η γυναικεία παρουσία συνδέεται με τη φροντίδα, τη συναισθηματικότητα και την παθητικότητα, ενώ η ανδρική ταυτότητα προσδιορίζεται από τη δράση, τη λογική και την ηγεσία.

Η έρευνα ανέδειξε επίσης ότι οι συγγραφείς, συνειδητά ή ασυνείδητα, διαμορφώνουν μέσα από τα έργα τους ένα πλαίσιο αξιών που αντανάκλα τις κοινωνικές δομές και τις αντιλήψεις της εποχής τους. Ωστόσο, η εμφάνιση νέων αφηγηματικών προσεγγίσεων, όπου οι ήρωες και οι ηρωίδες υπερβαίνουν τα στενά όρια των έμφυλων ρόλων, υποδηλώνει μια σταδιακή μετατόπιση προς την προώθηση της ισότητας και της αποδοχής της διαφορετικότητας. Οι αφηγήσεις αυτές λειτουργούν ως παιδαγωγικά εργαλεία, ενθαρρύνοντας τους νεαρούς αναγνώστες να

αναπτύξουν κριτική σκέψη και να επαναπροσδιορίσουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τον κόσμο γύρω τους.

Συνολικά, τα ευρήματα της μελέτης επιβεβαιώνουν ότι η παιδική λογοτεχνία δεν είναι απλώς μέσο ψυχαγωγίας, αλλά και πεδίο κοινωνικής διαπραγμάτευσης και πολιτισμικής αναπαράστασης. Η διερεύνηση των έμφυλων στερεοτύπων στις παιδικές αφηγήσεις καθίσταται απαραίτητη για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνίες μεταδίδουν αξίες, πρότυπα και ιδανικά στις νεότερες γενιές. Η ενσωμάτωση κριτικών και ισότιμων προσεγγίσεων στη δημιουργία και τη διδασκαλία της παιδικής λογοτεχνίας μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση μιας πιο δίκαιης και συμπεριληπτικής κοινωνίας.

4.4 Περιορισμοί της έρευνας

Παρά τη συμβολή της παρούσας μελέτης στην κατανόηση της αναπαράστασης των φύλων στην παιδική λογοτεχνία, οφείλει να αναγνωριστεί ότι υφίστανται ορισμένοι περιορισμοί που επηρεάζουν την εμβέλεια και τη γενίκευση των αποτελεσμάτων. Πρώτον, το δείγμα των λογοτεχνικών έργων που αναλύθηκαν είναι περιορισμένο ως προς το χρονικό και γεωγραφικό πλαίσιο, γεγονός που ενδέχεται να μην αποτυπώνει πλήρως την ποικιλία των αφηγηματικών προσεγγίσεων σε διαφορετικές πολιτισμικές ή ιστορικές περιόδους. Δεύτερον, η ανάλυση βασίστηκε κυρίως σε ποιοτικές μεθόδους ερμηνείας, οι οποίες, αν και προσφέρουν βάθος και ευαισθησία στην προσέγγιση των κειμένων, ενδέχεται να εμπεριέχουν υποκειμενικότητα στην αποτίμηση των έμφυλων αναπαραστάσεων. Επιπλέον, η έρευνα επικεντρώθηκε αποκλειστικά στο λογοτεχνικό περιεχόμενο, χωρίς να εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο οι αναγνώστες, παιδιά, γονείς ή εκπαιδευτικοί, προσλαμβάνουν και ερμηνεύουν τα μηνύματα των αφηγήσεων, στοιχείο που θα μπορούσε να εμπλουτίσει σημαντικά την κατανόηση της κοινωνικής λειτουργίας των παιδικών κειμένων.

4.5 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Με βάση τους παραπάνω περιορισμούς, προτείνεται η διεύρυνση της μελλοντικής έρευνας προς πολλαπλές κατευθύνσεις. Αρχικά, θα ήταν χρήσιμο να πραγματοποιηθεί συγκριτική ανάλυση παιδικών λογοτεχνικών έργων από διαφορετικές χώρες και πολιτισμικά πλαίσια, ώστε να διερευνηθεί πώς οι κοινωνικές αντιλήψεις για το φύλο μεταβάλλονται ανάλογα με το πολιτισμικό περιβάλλον. Παράλληλα, η ενσωμάτωση ποσοτικών μεθόδων, όπως η ανάλυση περιεχομένου σε ευρύτερα δείγματα, θα μπορούσε να προσφέρει πιο αντικειμενικά και στατιστικά τεκμηριωμένα συμπεράσματα. Εξίσου σημαντική είναι η διερεύνηση της πρόσληψης των παιδικών αφηγήσεων από τους αναγνώστες, μέσα από εμπειρικές μελέτες που θα εξετάζουν τις στάσεις και αντιλήψεις των παιδιών απέναντι στα έμφυλα πρότυπα που προβάλλονται. Τέλος, προτείνεται η σύνδεση της λογοτεχνικής ανάλυσης με την εκπαιδευτική πράξη, μέσω ερευνών που θα εξετάζουν πώς η παιδική λογοτεχνία μπορεί να αξιοποιηθεί ως εργαλείο προώθησης της ισότητας των φύλων και της κοινωνικής ευαισθητοποίησης στο σχολικό περιβάλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Μπούνα (2019) «Η διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητας: Ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου» Αθήνα, Εκδόσεις: Πεδίο

Turner, B. S. (1998). «*The body and Society: Explorations in Social Theory*» (2nd ed.). London: Sage Publications.

Γκασούκα, Β. (2013). «*Φύλο και εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*» Αθήνα: Gutenberg.

Connell, R. W. (1987). «*Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*» Stanford, CA: Stanford University Press

Butler, J. (1999). «*Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* »New York: Routledge.

Butler, J. (2009). «*Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* »2nd ed. New York: Routledge. (επαανέκδοση)

Connell, R. W. (2006). «*Masculinities*» (2nd ed.). Berkeley, CA: University of California Press.

Wittig, M. (1992). «*The Straight Mind and Other Essays*» Boston: Beacon Press.

Rubin, G. (1977). «The traffic in women: Notes on the “political economy” of sex» In R. R. Reiter (Ed.), *Toward an anthropology of women*. New York: Monthly Review Press.

- Beauvoir, S. de (1979). «*The second sex*» New York: Vintage Books.
- Παναγιωτόπουλος, Κ. (2007). «*Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης: Θεωρητικές προσεγγίσεις και κοινωνικές λειτουργίες της σχολικής γνώσης*. »Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Oakley, A. (1972). «*Sex, gender and society*.» London: Temple Smith.
- Parsons, T. (1953). «*A working paper in the theory of action* ». In T. Parsons, R. F. Bales, & E. A. Shils (Eds.), Glencoe, IL: Free Press.
- Γάγγας, Θ. (2009). «*Κοινωνιολογία του φύλου: Θεωρητικές προσεγγίσεις και κοινωνικές διαστάσεις* ». Αθήνα: Τυπωθήτω
- Κατής, Α. (1990). «*Το κοινωνικό φύλο και η εκπαίδευση* ». Αθήνα: Gutenberg.
- Κανατσούλη, Μ. (1990). «*Το φύλο και η εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και κοινωνικές λειτουργίες της σχολικής γνώσης* ». Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Οικονομίδου, Ε. (2013). «*Το φύλο στη λογοτεχνία: Θεωρητικές προσεγγίσεις και αναγνώσεις* ». Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαντωνάκης, Γ., & Κωτόπουλος, Λ. (2011). «*Φύλο και εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εκπαιδευτικές πρακτικές* ». Αθήνα: Gutenberg
- Propp, V. (1968). «*Morphology of the folktale* » (2nd ed.). Austin: University of Texas Press.
- Dogra, N. (2017). «*Representations of global poverty: Aid, development and international NGOs* ». London: I.B. Tauris.
- Χατζητάκη-Καψωμένου, Δ. (2002). «*Το φύλο στη λογοτεχνία: Από τη θεωρία στην πράξη* ». Αθήνα: Gutenberg.
- Οικονομίδου, Ε. (2004). «*Η γυναικεία γραφή και η φεμινιστική θεωρία* ». Αθήνα: Gutenberg.
- Naffziger, C. (1974). «*The folk tale and its structure* ». *Journal of American Folklore*
- Oliver, H. (1974). «*The image of women in fairy tales* ». *Folklore*.
- Barry, P. (2013). «*Beginning theory: An introduction to literary and cultural theory* » (3rd ed.). Manchester: Manchester University Press.

- Παπαντωνάκης, Γ. (2001). *Η κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσης και το φύλο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κανατσούλη, Μ. (2000). *Ιδεολογικές διαστάσεις της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω
- Κανατσούλη, Μ. (2008). *Φύλο και λογοτεχνία: Θεωρητικές προσεγγίσεις και αναγνώσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κανατσούλη, Μ. (2016). *Φύλο και αναπαράσταση στη λογοτεχνία και την εκπαίδευση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2007). *Η εικόνα της γυναίκας στα παραμύθια: Από τη στερεοτυπική αναπαράσταση στη σύγχρονη ανατροπή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σταυρίδης, Σ. (2016). « *Η πόλη ως τόπος των κοινών* ». Αθήνα: Angelus Novus
- Khan, S. (2019). « *Gender roles and social change: Perspectives from global contexts* ». New York: Routledge.
- Μαραγκουδάκη, Μ. (1995). *Τα φύλα στη λογοτεχνία: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Gutenberg.
- Mulvey, L. (1989). « *Visual and other pleasures* ». London: Palgrave Macmillan .
- Jurgens, A., & Hachett, L. (2017). « *Gender roles and cultural narratives: Reframing identity in modern storytelling* ». London: Routledge.
- Φαρμάκη, Ε. (2019). « Έμφυλοι ρόλοι και στερεότυπα στην εκπαίδευση και την κοινωνία ». Αθήνα: Πεδίο.
- Χατζηπόπη, Μ. (2021). « Έμφυλες ταυτότητες και κοινωνικές αναπαραστάσεις στη σύγχρονη λογοτεχνία ». Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Palin, J., & Ashley, M. (2013). « *Gender roles and identity in children's literature* ». London: Routledge.
- Paechter, C. (2006). « *Masculinities and femininities: Power and education* ». London: Routledge.
- Χριστοδούλου, Ε. (2010). « *Τα φύλα στη λογοτεχνία: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές* ». Αθήνα: Gutenberg.
- Κανατσούλη, Μ. (2002). « *Φύλο και λογοτεχνία: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές* ». Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Τσιλιμένη, Τ. (2009). « *Το φύλο στα παραμύθια: Από τη στερεοτυπική αναπαράσταση στη σύγχρονη ανατροπή* ». Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Zipes, J. (1994). « *Fairy tale as myth: Myth as fairy tale* ». Lexington: University Press of Kentucky.

Warner, M. (1994). « *From the beast to the blonde: On fairy tales and their tellers* ». London: Chatto & Windus.

Bettelheim, B. (1976). « *The uses of enchantment: The meaning and importance of fairy tales* ». New York: Alfred A. Knopf.

Nikolajeva, M. (2005). « *Aesthetic approaches to children's literature: An introduction* ». Lanham, MD: Scarecrow Press.

Tatar, M. (2003). « *The hard facts of the Grimms' fairy tales* ». Princeton, NJ: Princeton University Press.

Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, Λ. (1988). *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Γιαννικοπούλου, Α. (2007). Κι έζησαν αυτοί/ αυτές καλά και εμείς καλύτερα: Θέσεις και αντι-θέσεις για τη γυναίκα των εικονογραφημένων. Αθήνα: Ατραπός.

Μερακλής, Μ. Γ. (1999). Το λαϊκό παραμύθι. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Γιαννικοπούλου, Α. (2008). Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. Μεταμόρφωση Αττικής: Παπαδόπουλος.

Αναγνωστοπούλου, Δ. (2007). Αναπαραστάσεις του Γυναικείου στη Λογοτεχνία. Αθήνα: Πατάκης.

Κανατσούλη, Μ. (2008). Ο ήρωας και η ηρωίδα με τα χίλια πρόσωπα. Νέες απόψεις για το φύλο στην παιδική λογοτεχνία. Αθήνα: Gutenberg.

Κανατσούλη, Μ. (1997). Πρόσωπα γυναικών σε παιδικά λογοτεχνήματα. Όψεις και απόψεις. Αθήνα: Πατάκης.

Smith-D'Arezzo, W.- M. (2003). Diversity in Children's Literature: Not Just a Black and White Issue. *Children's Literature in Education*

Butler, J. (2006). Αναταραχή φύλου. Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας (μτφ. Γ. Καράμπελας). Αθήνα: Αλεξάνδρεια (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1999)

Μαραγκουδάκη, Ε. (2005). *Εκπαίδευση και διάκριση των φύλων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.